

III.
M, 40091,
h.

MOJA SETEV

ZBRANI MLADINSKI SPISI

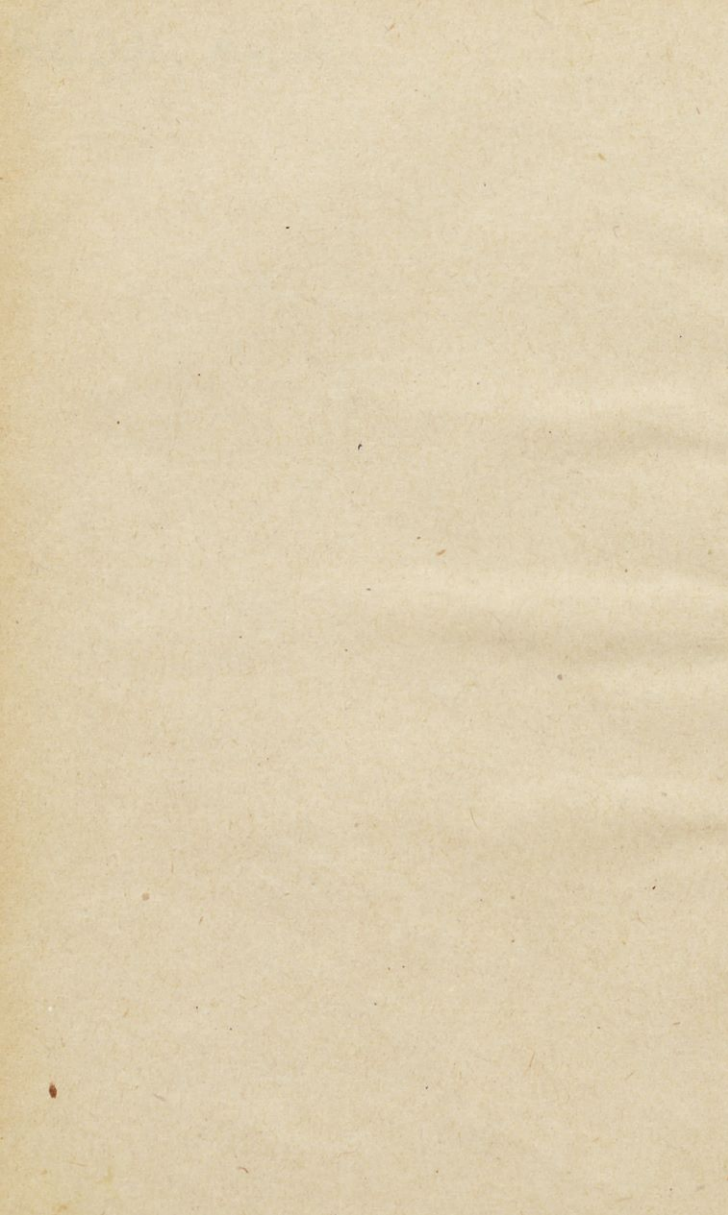
SPISAL IVO TROŠT

:: PRVI ZVEZEK ::

V LJUBLJANI LETA 1914. :: LAST IN ZALOŽBA
„DRUŠTVA ZA ZGRADBO UČITELJSKEGA KON-
VIKTA“. :: NATISNILA „UČITELJSKA TISKARNA“.

40.091, iii.M.h.

Ivo Trošt:

Moja setev.

Zbrani mladinski spisi.

I. zvezek.

V LJUBLJANI, 1914.

Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta“
Natisnila „Učiteljska tiskarna“.

Založništvo si pridržuje vse pravice.

030034392

Slovenski mladini!

Dolgo let sem motril Tebe in s proroškim duhom gledal Tvojo negotovo bodočnost. Često mi je zdrsnilo pero iz roke: spoznavajoč Tvoje napake in slabosti, sem dvomil o Tvoji sreči, toda nisem klonil z duhom. Nevidno je priplavala v mojo dušo lahkokrila, vedno se smehljajoča in vse obetajoča nada, da sem vzradoščen zrl v Tvojo solnčno plan, samo Tvoje kreposti. Srce mi je zadrhtelo v najčistejšem veselju, prsti so nehote segli po pero, ki je po-
slej opisovalo Tvoj pogum, vztrajnost, samosvest, napredek, hrepenenje po popolnosti, za vzori, ki solnčnojasni dvigajo srce in dušo nad težave življenja k zmagi, k uspehom.

Spoznal sem, da lahko dosežeš vse, česar se lotiš, dosežeš, samo če hočeš. Velikanska moč je v Tebi, ako jo le hočeš in znaš prav rabiti in ceniti. Zaupaj sama sebi, zaupaj, da sama iz sebe zmoreš vse. V tem je Tvoja rešitev in Tvoja poguba. Samosvest je nepremagljiva sila na svetu, v nezaupnosti je smrt in sramota.

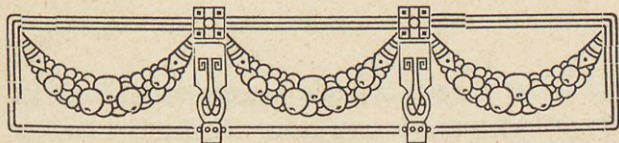
Dolgo vrsto let se mi je tako godilo. Pero je drselo po popirju in dolga vrsta spisov se je daljšala. Vsi so pa privreli iz srca z nado in strahom za Tvojo srečo, o mladina! Zato mi pero ni moglo zastati. Gledal sem Te v duhu in resnici, gledal ter pisal.

Ti pa, slovenska mladina, čitaj te-le zbrane spise, odseve žalostnih in veselih dni, ter vedi, da čitaš v njih — dogodke lastnega življenja. Moja setev — tvoja zabava.

Pisatelj.

Oživela resnica.

Povest.

1. Junaštvo.

Solnce je pripekalo. V mestu je vladala tišina malone kakor popolnoči. Prevelika vročina je tiščala vse k tlom po ulicah. Le posamezni vozovi so drdrali črez most v mesto in iz mesta, za njimi se je pa dvigal prah kar v oblakih. Muhe so bile nadležne ljudem in živalim. Vsakdo je iskal sence, če je le mogel. Leno se je pomikala Ljublanica po Gruberjevem prekopu. Na levem bregu sta se kopala dva dečka, z desne jima je plaval nasproti tretji, pa ju ni dosegel.

V trenutku so bili vznemirjeni stanovalci najbližjih hiš ob prekopu za Gradom in ob dolenski ter ižanski cesti. Kmalu je ves dogodek izvedelo tudi mesto. Ljudje so postajali po bližnjih ulicah in si pripovedovali nenavadno novico. Ženske na trgih so sklepale roke in mislile na svoje drobljance doma in v šoli. Ta hip jim je polnila srce samo ena želja: o da bi bil tudi moj otrok kdaj takšen! Izvoščeki so si pripovedovali na mestnem trgu s kozla na kozla o slavnostnem sprevodu z mesta na bregu Ljublja-

nice, kjer je rešil iz vode junaški dečko svojega tovariša tvegaje s tem lastno življenje. Ljudi se je nabiralo tam vedno več, iz bližnje mestne stražnice je pritekla straža in vestno zabeležila imeni obeh dečkov ter natanko popisala ves dogodek.

Kmalu je bil poleg rešenega dečka tudi njegov spremljevalec in učitelj. Sam ni vedel, če bi se jokal ali jezil. Na izprehod sta šla z Egonom. Toda sedmošolec Radnik se je v senci košatih kostanjev zaglobil v čitanje, dočim je njegovega učenca navzlic vročini mikalo k vodi. Otroci so včasih samoglavni. Egonova mama ju je pustila na izprehod samo z obljubo, da ne bosta silila na solnce. To neposlušnost bi bil Egon kmalu plačal zelo drago. Izmuznil se je k vodi, metal trнке in nastavljal ribam. Ali ribice so bile previdnejše in se niso doteknile vabe. Zdolgočasilo se je Egonu ob nevspešnem ribolovu, pa je pogledal gori in doli po vodi. Na nasprotnem bregu sta se kopala dva dečka, se potapljala v vodo in se zabavala s plavaško umetnostjo. Zahotelo se mu je k njima, in prej nego bi kdo naštel do deset, je bil slečen ter v samih kopalnih hlačah rezal valove k tovarišema na nasprotno stran. Vse je kazalo, da se kmalu pridruži vrstnikoma, kjer se bo nadaljevala zabava. Joj! Na sredi vode zavpije: »Krč — krč! Pomagajte!« začel se je potapljati.

Dečka — Kljunov Gašper in Maličev Lovro sta že prej videla junaškega plavača, kako drzno se je spustil proti njima. Oba sta se zapodila potapljajočemu se na pomoč. Lovro se je zagnal proti onemu mestu, toda ne naravnost, marveč v nekoliko višje določeni smeri, ker mu je bilo znano, da ga več ali manj zanese tekoča voda. Gašper ni bil tako previden, pa ga je zaneslo nižje od mesta nesreče. Boriti se je moral naravnost proti vodi in zato priplaval na mesto nesreče — prepozno.

Egona ni bilo in tudi Lovra ne več na površju. Zdelo se je Gašperju, da je videl za hipec se roko, potem nogo, in valovi so zagrnili oba ponesrečenca. Zavpil je na pomoč na breg in pripovedoval, kaj se je zgodilo. Kdo naj čuje, ko je cesta prazna in ulice puste kakor ponoči! Gašper se je sukal na površju, kjer sta zginila tovariša. Nekdo na bregu ga je le slišal in tekel po rešilni čoln meneč, da on potrebuje pomoči. Krik onega meščana, ki je hitel po rešilni čoln, je vendar priklical nekaj radovednežev na breg. Za ona pod vodo je bil vsak trenutek usoden. Trenutkov je pa bilo več.

Kar zavpije nekdo na bregu: »Hvala Bogu! Ga že vidim. Otet je!« In res! Nižje proti mostu je plaval rešitelj držeč Egona z eno roko črez pas. Trudil se je z bremenom k bregu. Za njima je rezal valove Gašper Kljun in hitel tovarišu

pomagat. Malič se je hotel nekoliko odpočiti in se zlasti prepričati, če je rešenec še živ, pa je Gašper prijel ponesrečenca in ga spravil na breg, kjer je bilo zbranih že mnogo meščanov in radovednežev. Vsi so pozivali drug drugega na pomoč, a zganil se ni nobeden.

Takoj za Gašperjem je dosegel breg tudi Lovro. Oba dečka sta bila blizu enih let, enake velikosti, temnolasa in oba razburjena od napora. Ljudje ju niso razločevali. Vsem je drhtelo prašanje na ustnicah: »Kateri ga je rešil?«

Egon se je na bregu kmalu zavedel in z očmi iskal rešitelja. »Jaz!« — »Jaz!« odgovorita Lovro in Gašper obenem.

»Tudi brez tvoje pomoči bi bil ž njim na kopnem«, povdarja Lovro. Gašper pa spozna ljudem na obrazih, da ne razločujejo pravega rešitelja, ki je potegnil Egona iz globočine. Zasmije se mu pomilovalno in reče: »Ali se ti blede? Na vse zadnje boš še trdil, da si se pogreznil ti za njim na dno.«

»No, mislim da.«

»Mislim, da sem ga jaz«, se ponosno vzravna Gašper vesel, da mu ljudje pritrjujejo. Ljudem je verjel tudi Egon sam. Ozrl se je sicer začetkoma v Lovra in že odprl usta, da bi mu povedal, kako krčevito se ga je oklenil v vodi, toda videl je, s kakim občudovanjem gledajo vsi Gašperja, čul njegove prepričevalne besede in

verjel tudi sam. Ves tresoč od straha in razburjenosti je zahvaljeval Gašperja. Obleko mu je prinesel Radnik ves bled in prestrašen. Kolika odgovornost, ko bi bil utonil sin generala pl. Kržana. Ta trenotek je bila končana njegova služba, zapečateni njegova brezskrbna mladost. Prepozno, prepozno.

Lovro Malič je spoznal, da je tudi zanj tukaj vse končano. Prerekanje z Gašperjem ni zaleglo nič, prič ni imel. Slednjič bi mu utegnili očitati, da se poteza za plačilo, ki ga ni zaslužil. »Gašper, resnica se že izkaže. Kakor olje priplava na vrh.« Te besede je slišal Lovro večkrat od pokojnega očeta. Verjel jih je in zato svaril ž njimi tovariša Kljuna, ko se je hotel okoristiti z njegovim junaštvom. Videl je kmalu, da je poleg rešenega generalovega sina popolnoma odveč, ker mu ne verjamejo.

Molče se je torej vrgel v valove in plaval k svoji obleki. Za njim je došel čolnar in pobral Gašperjevo obleko in veslal ž njo na nasprotni breg, kjer so ljudje že glasno hvalili slavljenega rešitelja. »A! Tako mlad! Še štiri-nast let ni star, pa tako pogumen. General bo znal dostojno poplačati toliko junaštvo.«

Vsi so čestitali Gašperju Kljunu, da je rojen pod tako ugodno zvezdo. Poslej bo pl. Kržan najbrž sam podpiral njega in njegovo mater.

Lovro je uvrstil spomin na današnje dobro delo v svojem srcu med bridke spomine. Zelo, zelo je dvomil, da bi — navzlic očetovemu zadržilu vzplavala kdaj resnica o njegovem junštvu v javnost. Ni se mogel premagati, da bi zopet ne prišel na mesto k mostu, kjer je bilo vedno več ljudi. Nihče ga ni več poznal, ker je bil oblečen. Zato je nemoten gledal prizor, ki mu je rezal srce.

Radnik je vodil Egona domov. Z njima je stopal Gašper Kljun, za njimi pa množica ljudi. Siavnostni sprevoz se je pomikal v mesto in vedno več ljudstva se je zgrinjalo na ulico. Vsi so govorili o mladem rešitelju. Nasproti se jim pripelje svetla kočija, v nji pa gospa generalica. Stopila je z voza in objela sinka, potem še Gašperja, ki se je v svoji raztrgani obleki branil tolike ljubeznivosti. Bos je moral ž njo v kočijo. Poleg sebe ga je posadila in velela pognati proti domu, kjer je nedavno izvedela, kaj se je zgodilo Egonu.

Vse to je dobro videl Lovro Malič. Srce se mu je krčilo, da se je bolešno prijemal za prsa. Sebičnost, ki se je ne iznebi noben človek, dokler diha, je govorila Lovru: »Lej, tako-le bi bil danes lahko ti poveličevan in slavljen. Zakaj nisi? Stopi h gospe in reci, da si ti rešil Egona!«

Lovro je vedel, da bi mu ne verjela, kakor mu niso prej verjeli ljudje, ki so vendar lahko videli, da je on priplaval z dečkom iz globočine, on ga je pripravil h kraju; Gašper mu je pomagal samo iz vode, kar bi lahko storil vsak otrok. Stiskal se je za prsa in zdihoval na tihem: »O Bog, o Bog! Težka je tvoja poizkušnja. Svet mi je očetov nauk. Vem pa tudi, da je resnica ljuba Bogu in ljudem. Zato bi ji srčno rad pomagal, da bi prišla čimprej na dan. A kako?

Dobro delo se hvali samo. S tem se je tešil in si slikal svetlo bodočnost v mislih, ko svet in general izvesta resnico. Izkušal je ukrotiti v sebi zavist zastran plačila, ki ga gotovo prejme Gašper na mestu njega.

Ljudje so se razšli in raznesli novico po vsem mestu. Tudi Lovro je krenil k teti v trnovsko predmestje in povedal doma ves dogodek. Odkrito ji je priznal resnico. Ker je bila teti znana njegova resnicoljubnost, mu je verjela in se jezila, da je tako boječ. Zakaj bi se ne potegnil za pravico? »Pravica se že izkaže sama«, ugovarja deček.

»Izkaže, seveda, ali kedaj? Tepec!« mu je zabrusila v obraz skrbna ženica. Lovru se je pa vnovič jelo krčiti srce. Zbežal je ljudem izpred oči na samoto, kjer si je z jokom olajšal bolno dušo.

Naslednji dan so objavili dogodek pri dolenskem mostu vsi v mestu izhajajoči listi. Črno na belem je bilo, da je Egona pl. Kržana rešil iz vode Gašper Kljun, 13letni sinko revne branjevke vdove. General je bogato obdaril pogumnega rešitelja ter obljubil redno podporo njegovi materi. Zato je pa teta zopet obdelovala Lovra, zakaj se ne potegne za pravico.

Le iztežka je zakrival nove solze za svoje junaštvo.

2. Čuden človek.

»Čuden človek! Ne vemo, če je vesel ali žalosten, pobožen ali brezbožen. V cerkev ne sili preveč, v družbo tudi ne. Doma dela marljivo in tudi po hišah je marljiv sedlar. Prosi ne nikogar, dasi ne živi v obilnosti. Otroka Lovra in Metko ima zelo rad, kaže pa, da se deček obrača bolj po očetu, a deklica po materi. Vsi živijo mirno, tiho, zadovoljno. Prijateljstva ne išče Malič in zabava mu je delo, Sosedom pomaga rad in v svojih računih ni oderuški.

Tudi otroka ne marata, da bi ju ljudje plačevali za vsako malenkost, ako kje pomoreta kaj malega v sili.«

Tako so ljudje sodili Andreja Maliča izpod klanca.

Neko popoldne so pri stricu sosеду kopali krompir. Tudi Lovro in Metka sta ga pobirala

in znašala v vreče. Zvečer so jima ponudili zato sladkih suhih hrušek. Otroka sta jih hvaležno odklonila, češ: »Za večerjo sva delala, ne za hruške.« Za njima na dom pride potem sam stric. Ko pa čuje, da je brat Andrej otroka celo pohvalil za to, se je razjezil: »Ali je morda premalo? No, čakaj! Gosposki ste, že vidim. Denarja hočete. Tukaj-le za vsakega dvojčka!«

Ničesar niso vzeli in Andrej je rekel bratu, naj spravi denar, ker pomoč v sili izgubi vso veljavo, če jo plačamo.

»Čuden človek!« je mrmral brat in zopet ponudil sladkih medenk, ker sta bila pridna.

»Tudi pridnost se ne sme plačevati. Plačilo pridnosti je dobra vest.« Brat Ivan je pa grajal njegovo nesebičnost, češ: otroka ne bosta znala ceniti svojega dela. Ljudje ju bodo izrabljali in za hrbtom imenovali — bebca, če bosta preveč skromna.

»Motiš se, brate. Za plačilo je ena in za dobroto je druga.«

Stric Ivan je molče pritrdil in si mislil: Prav govori Andrej. Po svetu je bil in pri vojakih je služil učenega vojaškega zdravnika. Bil je imenitnega rodu — poljski grof, ka-li. Tukaj se je naučil takih posebnosti. Resnične so, toda ljudje se jim smejejo, ker niso navadne.

Čuden človek!

Bilo je pa še več drugih slučajev, ko je Andrej Malič učil svoje otroke prenašati krivico, storiti kot ljudje zahtevajo od nas, ne se ustavljati, ne obsojati in pustiti sodbo drugim, zlasti ne se maščevati. Vsak dan sta doživela kak nov zgled, kakšen mora in kakšen ne sme biti človek, da spozna, kaj je dobro in s svojo plemenitostjo koristi človeštvu.

Vsega nista umela, toda iz mnogih zgledov sta posnela mnogo naukov in lepih navodil.

Pod klancem v gosti senci košatih orehov je stala Maličeva hišica. Niso bili njihovi tisti orehi in tudi svet okolo hišice je bil sosedov, toda otrokoma je bil očetov dom svetišče, kjer sta začela spoznavati, kaj je prav in dobro, s tem pa tudi resnično vrednost — človeka.

Neko jesensko dopoldne je bila hišica pod klancem prazna. Desetletni Lovro in dve leti starejša sestra sta jokala za očetom, ki so ga odnesli sosedje na pokopališče, nekaj dni prej pa sta tja spremila nepozabno mamico.

Ostala sta siroti na širnem svetu. V nekdanji dom se je naselila praznота in črna žalost. Temna groza je režala celo podnevi skozi odprto lino na klanec, koder so hodili vaški otroci mimo v šolo. Kaj šele ponoči? Na tihem so si naravnost pripovedovali, da straši v hišici pod klancem. Zdelo se je vsakomur, da zija tam skozi nekaj strašnega. Nemila groza, nedoj-

mljiva tajnost, ki je pobrala Lovru in Metki tako nagloma mater in očeta, ko sta najnujnejše potrebovala njihove vodilne roke.

Hišico so razkužili in zaprli. Oba Maličeva je namreč pobrala nalezljiva vročinska bolezen.

Otrok se je začasno usmilil stric Ivan. Vsi so ju milovali. Saj so ju tudi imeli vsi radi, zakaj pomagala sta povsod, nadlegovala nikjer. Ko sta došla drugi teden po očetovem pogrebu v šolo, je gospod učitelj opozoril vse na nenadomestno izgubo, ki zadene otroka, ko mu Bog pokliče starše s sveta. Ob prvem odmoru med urami so ju obstopili in jima ponudili kruha, peres, svinčnikov, sadja, kar je kdo prinesel s seboj. Lovro je pa pokazal dvajsetico, ki mu jo je dal pogrebni dan gospod župnik. Lahkega srca je odklonil ponujane darove.

»Čudno, da ne mara,« so se čudili otroci in šepetali med seboj: »Jaz bi pa vzel, jaz tudi, jaz tudi...«

Še dve leti je ostal Lovro pri stricu, pozimi pomagal doma pri delu, poleti je pasel. Vsakdo izmed vaških pastirjev je bil vesel, če je prignal domov tedaj ko Lovro. Tako zgodaj kot on pa ni imel nobeden vaških zaspancev živine na paši. Zato je bila njegova goved lepo snažna, zdrava, čila in rejena kot repa. Nobeden ni znal tako umetno pokati z bičem kot on. Napravil

je piščal, ki je piskala malone kakor bi godel. Nikjer se ni učil, pa je vendar znal. Vse se mu je posrečilo. Tudi v šoli ni bil zadnji. Ker po naravi ni imel daru, da bi bil hitro umel vsako razlago in se odlikoval med nadarjenimi tovariši, so bili njegovi izdelki lepo čisti, odgovori dobro premišljeni, in kar se je naučil sicer počasi, tega ni zabil nikoli. Površnim otročajem, ki so pa vsako stvar umeli nekoliko brže je bil vedno vzor marljivosti in natančnosti. A vsakdo si je prizadeval zaman, da bi ga dosegel.

Z dvanajstim letom je zapustil rodno vasi-co. Težko mu je bilo slovo, zelo težko. V lastno pomirjenje, je zatrjeval, da se vrne nekoč na dom in ga ne ostavi več. Oj tedaj bo lepo, lepo. Sirota, ko bi tedaj vedel, kaj ga čaka na svetu! Rad je pa imel svoj rojstni kraj, kakor ljubi ptica log, kjer se je izvalila.

Metka je ostala pri stricu in pomagala pri gospodinjstvu. Tisoč vezi je vleklo Lovra nazaj domov, a vse so se stekale v eno samo in ta je bila — Metka. Edina sestra na svetu, obenem spomin na očeta in mater.

Lovro se je preselil v Ljubljano k očetovi sestri, vdovi po nižjem uradniku. Stanovala sta v trnovski župniji. Deček je sam rekel, da bi po dovršenih šolah rad postal ključavničar. To ga je veselilo.

V isti hiši z Lovrom je stanoval tudi Gašper Kljun. Njegova mati je vsak dan vozila na trg prodajat zelenjavo. Nista živela v obilnosti. Tudi je bilo dečku često dolgočasno poleg matere vse dopoldneve na trgu, vedno na istem prostoru kakor pribit na ulico. Povsod isti obrazi, vozniki, kočije gospoda, vojaki, stražniki, pa zopet vedno iste kuharice, odjemalke, sitne gospodinje, ki so se pogajale za par fickov kakor za večnost, izvoščeki, gospoda, vojaki, mestna straža, dijaki — zmerom isti kolobar. Ko je bilo Gašperju 6 let, ga je poznalo že skoro vse mesto. Vedel je, kje se skrivaje shajajo študenti ali rokodelski pomočniki, da neopaženi igrajo za denar; kje se brez skrbi krade sadje in kje se ukradene reči brez nevarnosti zopet spravlja v denar.

V šoli je vrlo napredoval. Že prva leta je kazal, da lahko doseže boljšo bodočnost, ako ga ne zapusti pamet. Tako mu je prorokovala tudi Lovrova teta in se veselila, da najde nje nečak Lovro tako nadarjenega součenca.

Gašper je poizkusil zato z enajstim letom v gimnazijo. Toda že ob pol letu so ga odpravili od tam zastran slabega vedenja. Dokazala se mu je namreč očitna tatvina. Dečko je moral nazaj v ljudsko šolo. Mati je trdila, da je njen sinko nedolžen, kakor padli sneg.

Gašper se pa ni mnogo menil za to, marveč je živel tako, kakor je bil navajen.

Z Lovrom se nista mogla posebno, ker mu deček z dežele ni maral pomagati pri nepoštenih dejanjih. Očital mu je: »Tebe bo še konec od same poštenosti.«

»Da le ti ne končaš vsled nepoštenosti, to je sramotneje.«

»E, kdo gleda danes na vsako malenkost. Povsod se goljufa, povsod bogati s tujimi žulji, kdor more, tisti hitreje in bolje. Ali še nisi slišal, da zapirajo le male lumpe, dočim puste, da se veliki sleparji vozijo prosti v kočijah, ha, ha?«

»Meni je pa naročil pokojni oče, da je vsaka tatvina — mala ali velika, tajna ali očitna — sramotna onemu, ki jo je storil.«

»Ali je bil tvoj oče pridigar?«

»Ne, rokodelec.«

»Revež.«

»Toda poštenjak.«

»Ha, ha!«

Nekaj dni po dogodku, ki je za trenutek nudil Ljubljani snovi za samo eno govorico, ni videl Lovro tovariša Gašperja kakor samo v šoli. Učitelji so ga postavljali v zgled svojim učencem. Gnetli so se okolu njega in ga občudovali. Vsak je hotel biti njegov prijatelj, samo Lovro se mu ni približal. Nek tovariš ga vpraša: »Ali se nista kopala skupaj?«

»Skupaj, seveda.«

»Pa nisi ti mogel pomagati Egonu?«

»Saj sem mu. Stric, ki je bil pomorščak, me je navadil, kako se mora potapljati.«

»Sem te že videl. Toda ne zameri, Lovro! Ali si se bal?«

»Nisem se bal.«

»Pa ga nisi rešil.«

»Jaz sem ga otel; Gašper laže.«

Součenci so se čudili, da se ne potegne za resnico, on je pa dejal, da se že vse izve.

Čuden človek, so si mislili tovariši in ga zapustili.

Gašper ga poslej navadno ni pogledal več.

*

Prvi mesec po začetku naslednjega šolskega leta se je raznesla po šoli novica, da so sklicani neko nedeljo dopoldne vsi višji razredi mestne šole in povabljeni tudi starši k redki slovesnosti, ko bo sam mestni župan pohvalil Gašperja Kljuna, ter vpričo vseh izročil njegovi materi državno nagrado za rešitev življenja. Zopet je bilo govorce za nekaj dni po vseh razredih.

Slavnostni dan se približa. V praznično odičeni dvorani mestnega doma so se zbrali učenci, mnogo roditeljev, vsi učitelji, mestni

svetovalci, celo sam general in slednjič je došel gospod župan z zastopnikom deželne vlade. Slovesna tišina med tolikim občinstvom. Na migljaj pokliče Gašperjev učitelj, dečka pred župana. Ta se spodobno prikloni ter ozre po ljudeh. Morda je z očmi iskal obraz, ki bi mu bil nevšečen ta trenotek. Ni ga našel, zakaj Lovro ni došel k svečanosti. Bal se je, da ga premagajo bolestna čustva. Župan pojasni občinstvu pomen in namen današnje slavnosti, potem nagovori mater, ki se je topila v solzah sreče. Slednjič še položi dečku roko na glavo in reče: »Ti pa, Gašper Kljun, ostani vedno bližnjiku na pomoč, kakor si se pokazal. Torej nadaljaj najplemenitejše dobro delo!« Kolikor besedi toliko nožev v srce Gašperju, ki je komaj čakal, da pride iz gneče. Nato odšteje župan materi določeno nagrado in navzoči general ji priloži še enako vsoto. Vladni zastopnik pohvali mater in zbrano učiteljstvo, ki je znalo vzgojiti tako človekoljuben značaj, da se že v rani mladosti ne straši žrtvovati za sočloveka. Potem pozove navzoče, da trikrat vzkliknejo cesarju »slava«, ker je naklonil svojim narodom tako modre šolske zakone in tako dobre šole. Vse se je zgodilo kakor je želel gospod z zlatim ovratnikom. Učitelji in učenci so zapeli cesarsko pesem. Župan je zahvalil navzoče za obilo udeležbo, kakor tudi njega

ekscelenco generala in vladnega zastopnika za vso blagonaklonjenost.

General je povabil župana, Gašperja in njegovo mater k sebi na obed.

Slavnost, Gašperju tako dolga muka, je bila s tem končana. Otroci so se v dolgi vrsti motali iz dvorane in si šepetali po stopnjicah, da je bilo zares lepo. Kako strašno grdo bi pa bilo, ko bi se izkazala resnica, da je Lovro Malič rešil Egona in ne Gašper. Nekoliko takih opomb je čul tudi Gašper Kljun. Oh, kako so ga spekle v dno duše. Vedel je, da jih drugi ne razširja kot Lovro.

»Ti-i-i!« mu zapreti neko popoldne potem na stopnjicah v šoli, »varuj se me, če izvem, da si še kje govoril, kakor bi bil ti rešil Egona.«

»Lagal ne bom.«

»Jezik za zobmi ali —«

»Ali pride tvoje sleparstvo na solnce.«

»Prej bo tebe konec.«

Nekdo je zakašljajal zgoraj na stopnjicah, pa sta se ločila.

3. Z nagrado in brez nagrade.

Bogato je poplačal general pl. Kržan rešitev svojega sinka. Kljunovka je najela na njegov račun primernejše stanovanje, vsak mesec je dobivala od njega znaten priboljšek. Dosedanjemu opraviu na trgu se ni mogla odvaditi.

Trdila je, da bi ji bilo brez dela dolgočasno. Zato jo je Kržan podprl z denarjem, kolikor je potrebovala, da je bila njena zelenjava vedno najboljša. Gašper je zamenjal ljudsko šolo s trgovsko. Imel je več učiteljev, ko so mu ob posebnih urah pomagali pri učenju. Nosil je lepo in odbrano obleko ter se vedel odlično. Vsako nedeljo in četrtek je obiskaval Egona. Vselej so ga sprejeli najpresrčneje. Tudi Egon je kmalu vzljubil svojega rešitelja. Sprijaznila sta se, igrala in učila skupaj ter si zaupala vse kakor brata — še preveč.

Gašper se je sicer premenil po zunanosti, zato pa se še ni prav nič premenila njegova notranjost. V ugodnejših razmerah je celo napredoval — v slabem. Prvo, kar je Gašper najbolj pogrešal ob tistih veselih dneh, je bil — tobak. Kadil je na skrivnem že davno. Ta navada se je sčasoma premenila v hudo strast. O, kako so mu dišale fine cigarete! Kar skominalo ga je po njih, ko je začutil njih duh v generalovem stanovanju. Vprašal je tovariša, če mu je znano, kam jih spravlja papa. Egon je vedel. Nekega dne mu je povedal Gašper, da tudi on kadi in še mlajsi dečki tudi kadijo, ko jih ne vidijo starši in učitelji. Naravnost mu je svetoval, naj vzame papanovih cigaret in jih prinese prihodnjič, da bosta kadila. Deček se je branil, češ: papa trdi, da ne sme mladenič ka-

diti, dokler sam ne prisluži toliko denarja, da mu ga bo dovolj za druge stvari; ako mu kaj ostaja, potem naj šele določi, če nima druge večje potrebe, kakor da pušča novce tudi — v zrak.

Gašper se je namrdnil nevoljno. »Ě, že zopet tiste pridige!« Spomnil se je tedaj tudi tovariša Maliča, ki mu je očital nekoč, da je bil njegov oče revež.

»Prinesi! Poizkusiva, potem boš šele videl, kaka slast je to! In pa pomisli: fant brez cigarete je — baba.«

Egon je dobil cigarete in mu jih dal. Tudi sam je izkusil kaditi in to je bila poguba obema.

Dečka sta se igrala navadno na vrtu, ob slabem vremenu v hladnici in le redkokedaj v Egonovi učilni sobi. Zunaj sta bila bolj prosta. Tudi danes sta začela poizkus s tobakom v zadnjem kotu vrta, kjer ju ni mogel nihče opazovati. Ali ko sta došla potem v obednico k mamici, sta oba dišala po tobaku. Egonova mama je kmalu zaduhala premembo in izvedela, kaj se je zgodilo. Njen sinko je bil namreč odkritosrčen in je priznal vse. Gašper je mislil, da sedi tedaj na žrjavici. Ko bi vsaj mogel kam pobegniti.

Ostro je prijela oba in jima zapretila, da se to ne sme več zgoditi, sicer —

Toda stara navada železna srajca. Gašper poslej res ni več silil Egona, da bi mu prinašal cigarete, ali kajenja ni mogel opustiti. Prinašal je cigarete h generalu sam in silil dečka, naj puši ž njim.

Drugo, kar ni ugajalo Gašperju pri generalovih, je bila tista sladka pijača — malinovec, ka-li. Tako omledna se mu je zdela, da bi jo najraje zlil po tleh. Kaj? Dečku s 14. letom se menda ne daje samo mleka in kruha, limonade in malinovca. Gašper je že znal piti vino, pivo, žganje, celo — jeruš.

Dišeča cigareta in požirek ognjeve pijače, to je užitek, kakor si ga ne more privoščiti vsak. Zato je prinašal Gašper Kljun s seboj tudi stekleničico z opojno pijačo. Ko je vedel, da sta dovolj na varnem in da ne bo treba več h gospe generalici, je silil tudi tovariša, naj ga posnema. Egon je poizkusil, pa ni šlo. Bil je v tem oziru svojega učitelja prav slab učenec. V učenju se je kosal ž njim, v tem se ni mogel.

V imenitno, bogato opremljeni vili je bilo dovolj zabave. Imeli so lepo zbirko raznovrstnih slik in kipov, knjig s podobami v mnogih jezikih, igrač, orožja, izvrsten klavir v veliki sobani, več nadetih živali in krasne cvetice na vrtu, a ob robu gredic na pritlikavcih veliko sladkih hrušk in jabolk. Vse to ni ugajalo Ga-

šperju. Želel si je drugačnih podobic, druge zabave.

Nekoč je prinesel s seboj — kvarte ter jih pokazal Egonu. Dečka je zanimala vsaka igra, pa se je lotil tudi te. Kmalu jo je imel, pa sta igrala najprej zastonj, pozneje za denar. Seveda je poslej Egon vedno izgubljal. Ker ni imel novcev, je redno ostajal dolžan svojemu pokrovitelju. Nabralo se je izgub že lepa vsotica, ki se je večala teden za tednom. Egon je sam trdil, da denar, ki ga ima v svojem »psičku« ne bo zadoščal. Ko bi le mogel do ključa! Gašper pa kakor nikdar, niti tukaj ni bil v zadregi. »Če hrani mama ključ, vzemi denar drugod — kjer je«, mu je svetoval brezvestno.

»Ne smem.«

»E, ko bi ljudje počenjali samo tisto, kar se sme, bi bil na svetu prav takšen dolgčas kakor v šoli in v cerkvi.«

Takih naukov ni doslej slišal Egon še nič. Zdelo se mu je, da so resnični, a vendar napačni, ker je vedno več slabih, ko dobrih ljudi na svetu. Bal se je, kaj poreče papa, ko mu jih pove, bal se je tudi mame.

No, konec se je bližal mnogo hitreje, nego si je kdo mislil. Sicer bi bil prihrumel prej ali slej, a dečka bi bilo kolikor kasneje, toliko bolj škoda.

V Egonovi igralni sobi se Gašperju že davno ni zdel več dovolj pripraven prostor za njegove poizkuse. Zatekala sta se raje na vrt in se mudila tudi ob slabem vremenu raje v hladnici. Tu ju ni motil nihče. Ako se je kdo približal, sta ga videla takoj pri vhodu na vrt, pa sta ročno pospravila nedovoljene stvari. Gašper je kar poskakoval samega veselja, ko se je vračal domov od generala vselej s polnimi žepi.

»—eklet«, se je pobahal некоč prešerno Lovru Maliču na ulici. Ali so te že izveličale tiste dolgočasne pridige?»

»Ne še«, odgovori mirno tovariš.

»Kako ti pa je kaj no?« vpraša zopet Gašper, kakor bi hotel reči: vidim, da ti ni dobro, a vendar te vprašam, da mi sam priznaš z besedo, kako velik revež si na svetu, a jaz — poglej me!

Odgovor je bil pa rezek in odločen:

»Kako mi je? — Bolje kot tebi.«

Gašper je rožljajal s priigranim denarjem in se smehljal s prezirnim nasmehom na ustnicah domov, a Lovro je krenil po svoji poti h ključavničarju, kjer se je učil rokodelstva. Všeč mu je bilo, da je odšel Gašper molče, zakaj očital bi mu lahko zopet njegovo uboštvo in skromnost, a zato bi se morda sprla.

Očetovi nauki so se mu obnesli vrlo dobro. Njegova vdanost mu je odpirala duri povsod, kjer je potrkal. Nesebičnost mu je naklanjala prijateljev celo med odraslimi pomočniki. Zaradi postrežljivosti ga je nekoč pohvalil sam mojster, pa tako-le: »Izvrstno boš izhajal, Lovro, na svetu, te zagotovim, ako ostaneš vedno takšen, toda — bogat ne boš nikoli.«

»Da bom le zadovoljen, gospod mojster.«

Nasmehnil se mu je in si mislil: prav govori. Škoda, da jih je tako malo na svetu, ki bi ga umeli, in še manj takih, ki bi ga posnemali. Zopet ga je vprašal:

»Vendar, povej mi, dečko, kaj nameravaš doseči, če ti Bog ohrani zdravje in pamet, pa se izučiš v rokodelstvu?«

»Imam že gotov načrt.«

»In sicer —?«

»Hišico svojega očeta tam pod klancem v rojstni vasi bom izkusil kupiti od strica ali njegovih naslednikov. Tam se ustanovim, kjer je delal moj oče.«

Mojster zmaje z glavo kakor hoteč reči: »Malo je to in skromno, kakor si skromen ti sam.«

»To pač dosežeš,« ga vzpodbuja mojster, »če se ti bo sreča količkaj smehljala na svetu.«

»Upam, da prislužim toliko.« Tedaj ga nalašč podraži mojster:

»Kaj pa — če ne?« Radoveden ie bil, kaj mu odgovori.

»Mi ostane še vedno rojstni kraj nepozaben; vsaj po smrti bi rad počival s svojimi v domači zemlji.« Mehko, skoro boječe je izgovoril Lovro poslednje besede, tako lepe so se mu zdele.

»Lepa je tvoja misel, Lovro. Svet bi bil drugačen. Ko bi hoteli biti vsi ljudje skromni in pošteni.«

Mladeniču se to ni zdelo nič čudnega. Privadil se je celo tega, da je molče potrpel, če so se razuzdani tovariši norčevali ž njim in ga dražili, ker ni maral prejemati običajne nagrade, ako je nesel kako skrivaje popravljeno stvar strankam na dom.

»Nisem zaslužil toliko, hvala,« se je branil, dočim so tovariši poželjivo sprejemali taka darila, si potem zanje kupovali pijače in tobaka ter si s tem kvarili zdravje.

Lovro ni imel denarja, zakaj stric je kupil na dražbi njegovo rojstno hišo, da so se plačali zaostali davki. Z drugim je poravnaval prispevke pri Lovrovem mojstru za okrajno bolniško blagajno, kakor morajo vanjo plačevati vsi mojstri, ki imajo vajence in pomočnike. To ga je bolelo, a pomagati si ni mogel drugače, nego s trdno nado, da zopet kupi očetovo dedščino, ko doraste in kaj zasluži.

Zato je ostajal ob nedeljah večinoma doma pri knjigi ali je pa obiskal teto v trnovskem predmestju. Neko popoldne mu teta pove še to-le novico:

Gašperja so za vselej zapodili od generala. Sam Egonov oče je zalotil oba dečka v vrtni lopi, ko sta pila žganje, kadila kot Turka in igrala za visok denar na kvarte. Podpore njemu in materi sicer ni odtegnil, a prepovedal mu je vstop v hišo in vsakršno občevanje z Egonom. »Sedaj vidim,« je dejala teta, »da mu rešilna nagrada ni teknila. Kmalu bi tudi verjela, da je ni zaslužil, ker kaže, da je ni vreden. Vsaj hvaležen bi moral biti svojemu dobrotniku.«

Lovro je milo pogledal teto, a odgovoril ni.

4. Greh in krepost.

Gašper Kljun je dovršil trgovsko šolo in nastopil službo. Njegova nadarjenost mu je povsod odpirala duri na stežaj. To je bila obenem njegova sreča in nesreča. Svojo nadarjenost je namreč predrzno zlorabil in se tudi zanašal nanjo, kakor da mu mora biti zanesljiv angel rešitelj iz vseh stisk in zadreg, ki mu jih je vedno več nakopovalo razuzdano življenje. Komaj se mu je stol ugrel pri enem gospodarju, je začel iskati tovarišev za igro in prepovedano zabavo.

Ker mu v mestu ni bilo treba posebno iskati take družbe, ko so ga poznali zrelega ptička vsi malovredni paglavci, se je domislil, da je sedaj nekaj več, torej tudi družba zanj premalenkostna. Bil je trgovski sotrudnik z dovršeno trgovsko šolo in mnogo obetajočo bodočnostjo. Začel se je nazivati ne Gašper, marveč Kaspar Kljun, kar se mu je zdelo bolj odlično. Povzpeti se je moral stopnjo višje in se tudi povspel; začel je ponočevati; s tem je pa zanemarjal službo ter po dnevi površno opravljal svoje delo. Razmišljeno je kimal in zdehal in delal — vse narobe. To so pa lastnosti, ki niso za trgovca.

Potikal se je nagloma iz ene službe v drugo, iz zdruge v tretjo. Slednjič je dodelal svojo bodočnost tako, da so se ga sploh branili v službo, zakaj ne samo dobre lastnosti se kmalu razširijo o človeku po svetu, marveč tudi slabe.

Ker je bil že v službi s primerno plačo, je odredil general, da poslej ne bo dobival več njegove podpore. Naklonil jo je raje njegovi materi, ki je bila vsled starosti opustila trgovino z zelenjavo in živela sama za-se, nadejaje se veselih vesti od sina Kasparja.

Zastonj so bile njene nade; sin se ni mogel za delj časa ustanoviti pri nobenem gospodarju. Vsaka dva meseca je bil brez službe in nadle-

goval mater za podporo. Nekega pomladanega dne, ko je že računal komaj z dvaindvajsetim letom svojega nemirnega življenja, so ga potrdili v vojake.

Veselil se je premembe. Odprl se mu je nov svet, široko polje vztrajnega delovanja, ki ga je pripravilo na sam rob propada.

Tudi Maličev Lovro je dovršil učenje in začel pomalem služiti denar za svoje delo. Sedaj je bil že skoro svoboden človek. Lahko je šel, kamor se mu je zdelo, zaslužek je obrnil, kakor se mu je videlo bolje. Rad si je privoščil ob nedeljah kako urico razvedrila, saj je vedel, da mu koristi za dušo in telo. Začel je zahajati v družbo svojih vrstnikov in starejših delavcev. Imeli so svojo sobo, kamor so se shajali ter čitali knjige in časopise, da se izobrazijo za javnost. Danes ni več dovolj, da bi rokodelec samo umeval svoje delo, znati mora še kaj več; kako se treba vesti v družbi, pri gospodi in v uradih. Poznati mora kraje od koder dobiva surovo tvarino za svoje izdelke, poznati mesta in pota, ki po njih spravlja izdelke svojega obrta v denar. V ta namen je bilo v knjižnici več knjig. Lovro je čital in čital. Ko se je načital povesti, zgodovinskih in zemljepisnih opisav, je vselej segel po strokovni knjigi.

Večina tovarišev je bila zapisana v društvo abstinentov in vzdržnikov, ki niso nikdar

ali le malokdaj in le v mali masi okušali kaplje opojne pijače. Imeli so pa svojo hranilnico, kamor so nosili prihranke in zaslužke vsak teden. Tudi Lovro je že imel hranilno knjižico in se veselil številčk v nji, ki so se od tedna do tedna preminjale v vedno večje . . . Seveda niso bili ti mladi ljudje brez troškov, a tudi ne brez veselja. Izbrali so vsako leto društven odbor, ki je moral skrbeti za pouk in zabavo. Zato je bilo treba plačevati mesečne prispevke, ki niso bili posebno veliki. Pevci so se združili, najeli učitelja ter se vežbali v petju. Tudi igre so pozkusili in jih igrali v društvu. Lovru je najbolj ugajalo petje. Oj, kako mu je drhtela duša, ko je pel o domovini, o rojstnem kraju, o Sloven- cih, Slovanih. Za te trenutke bi dal pol živ- ljenja. Peli so pa ti mladeniči kakor slavčki, da se je nabralo na ulici pod oknom društvene sobe ljudi kar v trumah. Kaj šele na zabavah in izletih v mestno okolico ali kam delj — na visoke gore!

Lovro je imel lep glas že v mladosti, pa je sedaj redno hodil k pevskim vajam in se iz- vežbal v petju, da so vsi občudovali njegov pri- jetni glas. Često je bil vabljen z boljšimi pevci v cerkev in na veselice, kjer so prepevali, da so se pevcem in poslušalcem srca topila ra- dosti.

Neko nedeljo koncem poletja je več tovarišev pevcev priredilo izlet v Lovrov rojstni kraj. Preštel je mladenič prihranjene novce, teta je sporočila sto in tisoč pozdravov v domovino različnim znankam in sorodnikom, pa je hitel s tovariši na lukomatijo, ki jih je peljal daleč tja za solncem. Lovro je molčal na vlaku in sanjal kar o belem dnevu lepe sanje, kako se vrne nekoč po ti-le cesti domov in ostane doma za vselej — pod rodnim krovom, ki mu je danes gospodar njegov stric, a ga za njim gotovo podeduje njegov bratranec France. Ta mu ga proda za male novce. Tedaj vzame k sebi sestro in zopet se jima bo snovalo mirno, zadovoljno življenje v hišici pod klancem, kakor se je snovalo samo še za njegove mladosti.

Več ur s postaje so hodili peš. Upehan je pozdravil kar v eni sapi sestro, strica in domače. Vse bi bil najraje objel in poljubil, tako polno mu je bilo srce milobe in ganjenosti. Vrstniki so ga povpraševali radovedno, kdaj se vrne v svoj rojstni kraj.

»Kadar bom imel toliko, da kupim rojstno hišo in pa dela dovolj do smrti,« je bil odločen odgovor. A Metka je takoj pristavila rahlo očitanje, da bi lahko že davno zmogel hišo, ko bi hotel dokazati, da je on rešitelj generalovega sina.

»Vse, vse vemo tudi doma; nam je pisala teta.«

»Dokazati ne morem, dasi sem ga rešil jaz,« reče ponosno Lovro.

»Čuden človek«, potrdi stric, »čuden kakor njegov oče; samemu sebi neče dobro.«

»Oni, ki je prejel plačilo na mestu mene, bi bil lahko drugačen človek, ko bi ga ne bil. Resnice sicer jaz ne morem dokazati, vendar me sladka zavest osrčuje, a njega plačilo — slepi in peče.«

Metka pa reče skoro nestrpno: »Denar je pa vendar sveta vladar.«

»Zato, ker človek ne zna ž njim vladati sveta, vlada denar človeka.«

Nato zdahne zopet stric: »Čuden človek.«

Nič posebno sporazumljeni se niso ločili. Lovro si je mislil domači kraj lepši in prijaznejši nego je bil v resnici.

Na pomlad je bil poklican domov na vojaški nabor. Prav nič se ni veselil domovine, dasi jo je srčno ljubil. Vedel je, da sedaj še ne sme misliti na dom.

Tudi on je bil potrjen v vojake.

*

Misleci, pesniki in pisatelji trde, da je zlo s tem ukleto, ker mora nezdržno roditi samo dobro. V pesmi, ki jo je narekovalo življenje

Lovru in Gašperju, se to ni uresničilo. Zlo je provzročalo samo zlo, čim dalje večje zlo. Kadar je videl Gašper tovarišev mirni obraz, se mu je zdelo, da gleda svojo lastno podobo — tako, kakršna bi morala biti, če bi ravnal prav. To mu je kazalo njegov greh v toliko večji gnusobi.

Cesarju sta služila oba pri isti stotnji. Lovro je prenašal težavo vojaškega stanu mirno, vdano. Šalil se je rad s tovariši, ki so se čudili njegovim navadam in nazorom v življenju. Ob dolgih večerih, ko so se jezili nezadovoljneži, da ne morejo s praznim žepom popivati v kantini, je Lovro zbiral okolu sebe več vrlih pevcev, ki jim pijača in smotka ni bila začetek in konec veselja na svetu. Prepevali so, da se je tresla kasarna. Tudi častniki so bili bolj zadovoljni ž njimi, nego s tistimi, ki so se potikali po gostilnah. Pevci so vstajali zjutraj zdravi in čili, pivci vrtoglavi in zaspani.

Gašper Kljun se je veselil življenja po gostilnah, kvartal in sproti poganjal po grlu prisleparjeni dobiček. Ker je bil bolj izobražen, je kmalu zaslovel med podčastniki in si znal pridobiti ugled celo pri častnikih. V kratkem je prislužil dve zvezdi, potem štiri in slednjič celo šest, Lovro nobene. Toda Kljun je bil vselej nezadovoljen, ko je čul v kosarni vesele pevce in med njimi glas Lovra Maliča. Zaškrtal je z

zobmi, skrčil pesti in ježno pogledal v okna, odkoder se je glasilo ubrano petje: »Ta zabiti tepec mi je vedno za petami, prav kakor bi jaz kaj dal na to, da je zapisano: vsak človek ima svojo vest. On sam — ta-le zatrepanec je moja slaba vest. Jaz se je moram iznebiti. Čakaj!«

Tiste dni je bil službeno premeščen k stotniji mladi poročnik Egon pl. Kržan. To je bilo Gašperju že znano in z Egonovo pomočjo je delal načrte v pogubo Lovru Maliču. »Vem, da mi še zaupa. Pri drugih častnikih bodo njemu verjeli, ker ie generalov sin, verjeli, kar mu jaz povem o tem-le zatelebancu Maliču. Moja slaba vest izgine najprej v preiskovalni zapor, pozneje na trdnjavo. In vse se uredi! E, moj talent me še ni zapustil. Najprej sem jaz, nazadnje tudi še jaz.« Po tem navodilu se je ravnal Kljun in začel kopati jamo Lovru. Kmalu je utihnila vesela pesem v kasarni. Malič in najboljši pevci so bili premeščeni v vojaško kuhinjo. Nekateri so dobili celo zvezdo, med njimi tudi Lovro. Naloga mu je bila, da preskrbuje kuhinjo z mesom in prikuho ter nadzoruje delo.

Kljuna so tedaj povišali do narednika.

Stotnija je bila zadovoljna z novimi kuharji. Ničesar niso pridržali za se, nikjer ščipali stotink in desetink od obeda za lastno suho grlo, saj večinoma niso pili vina. Vse so vporabili, kakor je bilo zapovedano. Dobro jim je

bilo. Škoda le, da je vsako veselje tako kratko. Narednik Kljun je po stotnikovem naročilu nekaj kratki nadzoroval kuhinjo. Strog mu je bil obraz in osorno vedenje. Niti sam major bi ne mogel biti bolj možki. Kmalu se je pokazalo, da je Kljun našel velike napake v računih. Trdil je in dokazoval s številkami, da je kuhar Malič v svojo korist dražje zapisoval zlasti prikuho nego je v resnici plačal. Dobiček je seveda spravil v svoj žep in s tem ogoljufal stotnijo za nekaj desetakov, morda celo stotakov.

Tako je dokazoval gospod narednik, grdo gledal in prav grdo ozmerjal korporala Maliča, da se je drznil na tako umazan način ukaniti tovariše. Drugim je trgal od ust, da bi se sam našrl. Fej!

Nemilostno se je tedaj obrnil gospod Kljun, imenoval Maliča tepca in osla in vsem obljuboval strogo preiskavo in najstrožjo kazen.

Vse kuharsko osebje je šlo v preiskovalni zapor.

Veseli časi pri stotniji so se premenili v tiho žalost. Vsi so vedeli, da so kuharji nedolžni, zakaj jedi je bilo toliko kot navadno in boljše. Toda knjiga, številke govore drugače. Ali se ne razume strogi gospod narednik na trgovske knjige? Nekaj že mora biti resnice. Tako so sodili fantje pri stotniji in izkušali ponavljati znane pesmi. Zaman. To je ugajalo naredniku

Kljunu, posebno pa še veselje, ko se je oziral v okna preiskovalne ječe, da je tako lahko in kmalu ugnal svojo — živo slabo vest.

5. Denar in usluga.

Dolgo kakor morska kača se je vlekla preiskava. Častniki s stotnikom so obupali, da bi bilo storilcem mogoče dokazati krivico. Tudi prodajalci, zaslišani kot priče, so potrdili izjave kuharjev. Ali te številke?

Tudi Kljun je težko čakal konca. Po gostilnah, kamor je zahajal, je javno smešil Maliča in njegovo skromnost, da so se smejali tovariši, pa tudi gosti. »Ta je navidezno pravi evangelski mož. Ako ga udariš na levo lice, ti nastavi še desno; skrivoma si je pa vendar hotel napraviti mehko ležišče z našimi novci. Hinavec! Z neumnostjo in navidezno pravičnostjo bi hotel prikriti svojo zlobnost. Poznam ga že davno. Poslušajte, prosim, zgodbo: Vsem Vam, tovariši, je znano, da sem jaz rešil iz Ljubljane sedanjega našega poročnika gospoda E. pl. Kržana. Tedaj mi je bilo še manj kakor 14 let. Z Maličem sva se skupaj kopala. Videl sem, kako je generalov sinko plaval proti nama, se začel potapljati in klicati na pomoč. Hitel sem in ga rešil. To je vse res; res je pa tudi, da je ta-le slabič, ta-le Malič pricapljal za menojo in

trdil, da je dečka rešil on, ha, ha! Vsa Ljubljana se mu je smejala. Še sebe je komaj spravil na suho.

General pl. Kržan mi je še danes hvaležen za to, a Malič pa do kraja nevoščljiv. Tak je bil vedno. Zakaj se ne upa povedati dokazov, kakor sem Vam jih povedal sedajle jaz, farizejska duša!«

Mnogo so govorili vnovič o Lovru in Gašperju. O tem je izvedel tudi poročnik pl. Kržan. Kakor davnih sanj se je še spominjal onega dogodka, vendar je še vedel, da sta bila tedaj res dva dečka in da je bil Gašper njegov rešitelj. Kdo je bil drugi tovariš, se ni brigal. Kako bi se tudi, če trde vsi, da ga je rešil Gašper in tudi za to prejel plačilo. Mislil si je: ta-le Malič mora biti že navaden lopov, ki bi rad s svojo lažjo in hinavščino preslepil javnost, da bi ga izpustili. Šel je poročnik in razložil stotniku vso stvar ter si izprosil dovoljenja, da sme obiskati Maliča v zaporu. Menil ga je pa samo prav pošteno ozmerjati, da si po krivici lasti uslugo, ki mu je ni storil.

Mirno je sedel Lovro ob ubornem ležišču in čital neko knjigo, ki si jo je bil izposodil pri ječarju. Prav nič se ni čudil nenavadnemu posetu. Častniki so prihajali vsak hip k njemu v zapor. Zopet bo stara pesem — izpraševanje brez konca, si je mislil.

Poročnik je začel nekaj drugega, a povsem neprijazno:

»Torej Vi ste meni rešili življenje, Malič? Ni ga niti pogledal, marveč iz smotke puhnil dim proti oknu in zrl za njega kolobarji. Lovro odgovori mirno: »Da, gospod poročnik«.

»Od kod ta sreča, da sem slednjič, najsi pozno, vendar spoznal svojega rešitelja?« praša zasmehovalno.

»Dosedaj me ni še nihče vprašal tega.«

»Pa bi sami povedali.«

»In bi mi nihče ne verjel, gospod poročnik.«

»Prav gotovo,« reče ta naravnost zaničljivo, nekaj pomisli in reče: »Zakaj torej lažete?«

»Govorim resnico,« gospod poročnik.

»Pa jo dokažite!«

»Ne morem, a tudi Kljun je ne more.«

»Kako? Njemu verjamemo vsi!«

»Brez dokazov, gospod.«

Poročnik strese pepel od smotke, zmaje z glavo in se nasmehne rekoč: »Zakaj niste izkušali dokazati svoje trditve?«

»Ker so vsi verjeli Kljunu.«

»Ali bogata nagrada, plačilo?«

»Resnica se ne da utajiti in zavest o storjeni uslugi ne kupiti in ne prigoljufati. Vse pride še na dan.«

»To je resnica, ali kdaj pride?« Nič več se ni oziral nadporočnik za kolobarji dima v okno. Mladenič ga je začel zanimati. Izkušal ga je še dalje: »Boste li mogli mirno čakati — morda do smrti?«

»Zakaj ne? Vse svoje življenje se hočem boriti za resnico.«

»Kje ste se navzeli teh nauk?«

»Od rajnega očeta, a sem jih že veliko pozabil.« Pl. Kržan bi bil rad izvedel tudi še kaj več o Lovrovem očetu. Sedel je sam na jetnikovo slamnico in velel jetniku, naj sede na stol. Gledal mu je naravnost v lice in med pripovedovanjem se mu često zazibal nasmeh na ustnicah, tako nedolžno smešni so bili prizori iz Lovrove mladosti. Končal je z očetovim naukom: vsako maščevanje rodi še večje maščevanje; Bog pa pravi: »Moja je osveta!« Ugajal je poročniku ta nauk, ugajal tudi Lovro.

Ko bi le ne bilo tistih številčk, bi bil pl. Kržan na mestu prepričan, da Lovro ni hudodelec. Številke, številke!

Med Lovrovim pripovedovanjem so Egonu uhajale misli k prizorom raznih zarotnikov in krivovercev, kakor je čital o njih v knjigah. Tudi ti so branili svoje početje s čudnimi nazori o življenju. Spoznal pa je kmalu, da Maličeve misli o življenju niso napačne, še manj pa nevarne. Ako bi jim že očital napako, bi bila ena

ta, da se jih ljudje ne bodo oprijeli zaradi prirojene sebičnosti nikoli. Zato je vprašal Egon:

»Pa da niste nikoli izkušali dokazati resnico, če ste res meni rešili življenje?«

»Izkušal, seveda sem, toda brez dokazov so se mi samo posmehovali. Težko mi je bilo zares — ne radi nagrade, marveč radi resnice. Zadovolil sem se slednjič z mislijo, da je zavest o storjenem dobrem delu tudi nagrada. Pomnil bom pa vedno svojega očeta, ki je trdil: kakor olje splava na vrh vsake tekočine, pride resnica gotovo na dan; in tudi ta pride. Velik bo tisti dan, ko oživi krivično teptana resnica.«

Egonu se je zdel jetnik vedno bolj zagonečen, za to pa tudi vedno bolj zanimiv.

»Torej vi ne veste, kaj je zavist?«

»Vem, gospod poročnik.«

»No, kaj?«

»Črv, ki vedno huje gloje človeku v srcu, ako ni stopil nanj in ga pohodil, ko se je prvič oglasil v življenju.«

»In kaj je čast?«

»Zavest, da smo vselej ravnali tako, kakor je prav brez ozira na lastno korist ali škodo. Skladati se mora vselej z našim življenjem in ta sklad moramo braniti do smrti. Kdor drugače živi, kakor govori in misli, nima časti.

»Vrlo dobro.«

»Kaj je krivica?«

»Čin, ki se ne sklada z našo častjo, čeprav je slučajno nam v korist ali zadoščenje. Tak čin se prej ali slej maščuje onemu, ki ga je zagrešil.«

»Kaj je zagrešil torej Kljun po Vaših mislih?«

»Lastil si je dobro delo, ki ga ni storil.«

»Sedaj ste se ujeli: glejte, on je narednik, ugleden podčastnik, trgovski sotrudnik z najlepšo bodočnostjo. Zakaj se njemu ni maščevala krivica, ki jo je storil Vam, kakor trdite.«

»Ni še vseh dni konec, gospod; prav gotovo mu privoščim nagrado, ki je ni zaslužil; tudi zavidal mu je nisem nikoli.«

Pl. Kržan ni vedel, kaj bi mislil o Maliču. Njegovo življenje se do pičice ujema z nauki, ki jih je slišal od očeta. Obraz njegov svedoči, da je nedolžen ali pa velik falot.

Proti zvijači zvijačo! Tako si misli mladi, a skrbno vzgojeni častnik. Vstane, si popravi sabljo, obleče rokavice in reče, kakor da se je šele sedaj domislil nečesa: »Korporal Malič, ali še veste natančno, kako ste me prijeli pod vodo?«

»Sami se gotovo bolje spominjate, gospod poročnik.«

»Prav malo, ali nekaj še vem; povejte Vi, koliko se spominjate tistega trenutka. Bova videla, če se ujema.«

»Z obema rokama ste me pograbili za levo nogo. Ker pa tako nisem mogel z Vami plavati na breg, sem Vas prijel nagloma črez pas in prižel k sebi. Ob bregu sem se hotel za trenutek odpočiti, tedaj se približa Kljun. Vas pograbi siloma iz mojega objema in spravi na breg.«

»Dobro: z obema rokama za levo nogo, pravite.«

»Nič drugače ni bilo. Saj se morate prav tako spominjati tudi Vi.«

»Korporal Malič! Blagor Vam, če sem se jaz oprijel z obema rokama za Vašo nogo. Toliko vem, da sem nekoga pograbil za nogo; če je bila Vaša ali Kljunova, tega se ne spominjam. Doženem pa kmalu. Gorje Vam, če lažete! Jutri opoldne se vrnem.«

Pol ure pozneje je stal pred Egonom Gašper Kljun. Bil je dobre volje. Samo službeni predpisi so mu branili, da ni ponudil roke v pozdrav staremu znancu. Radoveden je bil, kaj dobrega mu zaupa gospod Egonček.

Poročnik je pa danes ubral lice v najresnejše gube. Niti prijaznega pogleda ni imel za svojega rešitelja. Gašper je ugibal, katero neumnost je napravil nazadnje, da bo sedaj le karan za njo.

»Povejte, narednik Kljun, ali se dobro spominjate, kako je bilo tedaj, ko ste mene rešili iz Ljubljance. Natančno!«

»Kakor da je bilo včeraj, gospod poročnik.«

»Torej!«

»Prijel sem Vas za roko in vodil kakor otroka s seboj na breg.«

Pl. Kržanu se stemni lice. Takega še ni videl narednik Kljun.

»Vi lažete, narednik!« zagrmi nad Gašperjem kakor grom na gori Sinaj, ko se je razodevala volja božja.

»Dobro vem, da sem v smrtni borbi nekoga pograbil za nogo, potem sem se onesvestil, sedaj pa spoznavam, da ta noga ni bila Vaša, marveč — Maličeva.«

»Tisti« — je že hotel reči Gašper nekaj žaljivega, pa mu je velel molčati pl. Kržan: »Tisti blagi mladenič, ki je Vam velikodušno pustil nagrado in čast rešiteljsko.«

»O saj sem vedel, da mi je ta zavistni človek — moja sovražna senca vedno za petami in gleda, kje bi me počrnil.«

»Zopet lažete. Preplemenit je in prepošten. Čuvajte se roke pravice, ki jo ne vidi nihče. Ukanili ste javnost, moje starše in mene. Sedaj bo težje. Ne zaupam Vam več. Pogledat moram natančno Maličeve račune, če ni vmes Vaša sovražna roka. Počakajte me tukaj.«

Kolikor besed, toliko mogočnih strel v Gašperjevo srce. Prebledel je in se stresel — —

Težko je čakal Lovro ob ležišču odločitve, težko kakor čaka duša v vicah poziva, naj se dvigne pred božje lice, ker je zadostila neskončni pravičnosti. Kar zaškriplje ključ v durih. Natančno je čutil Malič, da se odmika nekaj težkega z njegovega srca. S slovesnim licem stopi v ječo pl. Kržan in reče glasneje nego je najbrž sam nameraval: »Prosti ste, korporal Malič. Konec je Vašega trpljenja in moje zmote. Na vrh je splavala resnica, moj rešitelj!« Ob teh besedah objame Lovra in ga pritisne na prsa.

In zopet je moral pripovedovati Lovro, kako hudo mu je bilo, ko so ga zaničevali za stran nedokazanega junaštva. Nikogar ni tožil, le svojo boleost je razlagal in obžaloval, da je človek tako slabotno bitje, ki le z največjo težavo premaga svojo sebičnost.

Natančna preiskava je dognala posebno vsled Kržanovega delovanja, da so bile številke »kuhinjskih računov« Lovra Maliča ponarejene. Tinta popolnoma enaka, pisava do malega ista. Šele strokovnjaki so dognali po tinti, da se je prvotna pisava vršila več dni pred ponareditvijo, celo več tednov pred popravki. Pregledoval je račune Kljun in on je tudi našel pogoške. Sam se je ponudil za ta posel. Kdo je popravljal? Lovro ne v svojo pogubo. Kdo drugi kot Kljun iz sovraštva.

Odvedli so ga v celico, ki jo je pravkar zapustil Malič. Tudi tovariše so izpustili. Gašper je kopal jamo drugim, pa je telebnil vanjo sam.

Pa da ni res njegovo zlo rodilo še hujše zlo — za njega samega?

Veselo življenje se je zopet nadaljevalo pri stotniji, petje se je razlegalo celo iz kuhinje, kjer je neomejeno vladal Malič s tovariši. Njegov ugled je bil vsak dan večji. Celo nekdanji zasmehovalci so ga spoštovali, ker je lahko spoznal vsak sam, kako resnična je bila trditev Lovrovega očeta: resnica plava na vrh kakor olje. Prijatelji so občudovali njegovo dvojno junštvo: da je še nedorasel deček rešil smrti pl. Kržana in potem molče prenašal krivico, da je drugi prejel plačilo za njegovo dobro delo. Ta glas se je razširil po Ljubljani. Vsakdo bi bil rad poznal Lovra Maliča. Celo v Gradec se je moral peljati. Tam je živel še stari general pl. Kržan v pokoju, z njim pa njegova gospa soproga. Tudi njima je moral pripovedovati, kako se je boril sam za pravico in slednjič zmagal.

Ko je odhajal, so mu ponujali bogato darilo, pa Lovro ga je hvaležno odklonil in se zadovoljen vrnil k stotniji.

Egon pl. Kržan je bil povišan v nadporočnika. Nekega dne pokliče Maliča, mu zaupa prijazno, da je poizvedoval o njegovem prejšnjem

življenju pri mojstru in pri sorodnikih umrle tete. Dognal je, da je bil Lovro vedno vesten in pošten. Tudi mu je sam povedal, da so se vrlo zabavali s tovariši na izletih, ko so prepevali do mile volje.

»Ob pijači in tobaku«, se pošali Kržan.

»Ne. Tovariši so pili alkoholno pijačo le nekateri, večina ne; jaz ne kadim in ne pijem.«

»Pa vas veseli tako življenje?«

»Seveda.« — »Zakaj?«

»Ker lahko pomagam drugim in sebi prislužim, da mi ni krivice.«

»A kdaj bo dovolj, da kupite hišico pod klancem?«

»Bo že, če Bog da zdravje.«

»Lahko Vam povem, da je že Vaša — v zahvalo.«

»Potem nima zame niti polovico cene. Sam jo moram zaslužiti.«

»Ste jo že.« — »Ne morem, gospod nadporočnik. Spomin mojega rajnega očeta bi bil s tem žaljen. Mene veseli, da sem doživel resnico.«

»Torej nečete?«

»Ne morem, gospod.« Pl. Kržan položi predenj 1000 K — znak hvaležnosti njegovih staršev. Lovro jih odkloni. Potem mu nasvetuje, naj jih nakaže komu drugemu; tudi general

bi bil užaljen, če jih ne sprejme. Malič reče, naj jih daruje — njegovi sestri Metki.

»Torej smem!«

»Če hočete, prosim samo —« Lovro bi bil najraje poljubil roko svojemu dobrotniku, tako dobro se mu je zdelo, da dobi Metka denar. Takoj naslednji hip je že dvomil, če je toliko zaslužil ali ne. Ni pa utegnil dolgo ugibati. Nadporočnik sam mu je napisal nakaznico in pozval slugo, da je nesel denar na pošto. Potem je šele pogledal Lovra in vprašal: »No, kaj pa prosite samo —?«

»Prosim, da bi Gašper Kljun ne bil prehudo kaznovan. Mogoče ga izpokori že to, kar je doživel te dni. Preostra kazen ga požene v obup in moj tovariš bo padal vedno nižje, slednjič se zvrne v blato, da se iz njega ne dvigne nikdar več. Prosim torej, naj bi mu bila obsodba samo migljaj, da je za male in velike zločine še pravica na svetu.«

Pl. Kržan se domisli, da je Gašper nekoč tudi njemu na ta način tolmačil svoje nazore: male tatove zapirajo, a velike izpuščajo. Zato reče Maliču: »Kraljevska hiša bi se lahko ponášala z Vašo plemenitostjo. Kljuna poznam že davno, a misliti si nisem mogel, da bi utegnil biti tak zlobnež. Zanj ni rešitve več. Kot Vaš dolžnik bom povedal gospodom častnikom Vašo

željo, da bodi Kljunu kazen samo migljaj na pravo pot.«

Prosim, samo Kljunu ne povejte tega, da sem tako želel jaz. Preveč me sovraži, da bi me slušal.«

»O, ti angelsko dobra duša!« ga pohvali nadporočnik in odide.

Kmalu potem je krožila med stotnijo vest, da ostavi Lovro Malič domači pešpolk in Ljubljano. S posredovanjem pl. Kržana je bil sprejet v c. kr. vojni arsenal na Dunaju kot ključavničar. Dobil je nekaj dni dopusta, posetil rodni dom in se veselil na svatbi edine sestre Metke, ki se je možila na ugledno posestvo v sosedno občino. Lovro je še dvomil na tihem, bo li srečna ali ne z nezaslužnim denarjem. Obiskal je grobova že prekopanih roditeljev in molil za pokoj njih dušam, a vedno se mu je usiljevalo vprašanje, če se je povsod ravnal po očetovih naukih. Strah ga je bilo negotove bodočnosti v ledeno hladni tujini. Srce je drhtelo v njem in kdo more vedeti, če bi ne bil omagal, ko bi ne gledal zapuščene razvaline, last očetovega brata, hišice pod klancem. Zavest, da jo mora pridobiti, ga je dvignila, da gre in zasluži toliko, kolikor treba za odkupilo.

Pozdravil je domače in se vrnil v Ljubljano. Tukaj je izvedel, da je bil Gašper obsojen na tri mesece zapora in izgubo šarže. Hotel

ga je obiskati, najsi se je srce upiralo v njem. Gašper je pa izjavil, da ga ne mara videti.

Žalosten je odšel Malič.

Mudilo se mu je v veliko, lepo in bogato mesto.

6. Kdo je na boljem?

Mladi čitatelji si že mislijo, da je Lovru izzvenelo življenje kakor vesela pesem v veseli družbi. Lahko vest je imel res, marljive roke in ne preveč potreb. Sam je mislil in ravnal vedno plemenito, njegova dela so bila vedno premišljena in vrlo uspela. Sovraštva ni poznal in sovražnika skoro ni imel. Kako da bi mu ne izteklo življenje gladko in mirno? Zakaj bi se godilo takemu človeku slabo na svetu? — Življenje je boj. Tudi najpravičnejši se mora boriti z nasprotnimi valovi na morju življenja. Ta boj ni prizanesel niti Lovru Maliču.

Vsaka dobra stvar na svetu ima nasprotnike.

Težko je zapuščal domači kraj, s potrtem srcem slovensko zemljo. Toda pot se mu je odpirala naprej za srečo, za ciljem življenja. Na cesarskem Dunaju so mu obetali boljšo plačo in delo v puškarnici. V nekaj letih se izučil za puškarja in ostane v arzenalu, dokler ga bo volja in z vedno večjim zaslužkom.

Vlak je drdral od Ljubljane na Štajersko. Sprevodniki so klicali imena postaj v nemškem in slovanskem jeziku — znamenje, da še vozi železnica po slovenskih tleh. Lovru je bilo tako mehko pri srcu, da je čutil nekaj vlažnega v očesu. Zavedal se je, da on mora, mora med tujce — za kruhom. Zakaj? Toliko slovenskih sinov lahko prehrani domovina; on mora stran, mora... In kakor že stokrat se mu je gladko razsnovala pred očmi bodočnost: še pet, šest, kvečjemu deset let, pa se bomo tako-le vozili domov, zares domov v rojstni kraj v Orešje. Videl je hišico pod klancem lepo pobeljeno, okna pobarvana, vrata nova, stopnjice obnovljene in nad vhodom napis: Lovro Malič, puškar in ključavničar. Pri tleh v sedanji kleti bo lična delavnica, zgoraj, kjer je nekdanj živel srečna mladostna leta, pa stanovanje. Ljudje ga bodo obiskovali, mu donašali dela, plačevali in poslušali njegove doživljaje. Joj, to bo lepo!

Vlak je drdral proti Gradcu. Potniki so se premenili. Kranjska se je umeknila štajerski noši in slovenska nemški govorici. Lovro se je čutil tujca, dvakrat tujca ob misli na tako srečno bodočnost v milem rojstnem kraju. Spominjal se je ob ropotu železnih koles pesnikovih besed:

Gorje mu, kdor nima doma,
kdor ni nikjer sam svoj gospod.

Toda žalne misli so ga minile prav tako brž kakor so ga bile obšle. Ozrl se je na svojo vojaško opravo in ponosno pogledal sopotnike, češ: cesarja služim in domovino. Nismo si tujci ne! V tejle državi imamo, hvala Bogu, vsi enega cesarja in vsi enake dolžnosti, pa tudi enake pravice. Otroci smo ene velike družine avstrijskih narodov. Naši očetje so krvaveli za to domovino in mi ji služimo, pa je tudi njena dolžnost, da skrbi za svoje sinove. Še živi osi-veli, dobrotni naš vladar Franc Jožef I., ki je podpisal postavo: vsem mojim narodom pravico in svobodo.

In jaz? Ali mi ne cvete najlepša doba mladosti. Delati se ne strašim, zdrav sem, zadovoljen z malim. Ali mi ni odprt širni svet? Brata se čutim z vsakim zemljanom.

Te misli so ga obodrine, da je vprašal zraven sedečega kmetiča, kam se vozi. Pogledal ga je možiček, tudi najbrž umel, ali odgovoril mu je v tako neumljivem nemškem narečju, da ni vedel Lovro, če ga hvali ali zmerja. Poslej je prihranil svojo radovednost za primernejše čase in molčal. Obšel ga je spanec, ki mu je pričaral v sanjah pred oči zopet najlepšo dobo življenja, ko je še bival pri starših. Z Metko sta se podila in skrivala po hiši, mati je predla, oče pa šival pri oknu. Zunaj je kraljevala zima, a pri peči je bilo tako prijetno. Otrok se pa

naveliča tudi tega in čuti potrebo, da mora nekoliko poskočiti. Kdo bi mu zameril? V njem vse kipi življenja, vse in se giblje, pa bi miroval tak človek?

Iskal je Metko v kotu za omaro, pa se je stresel vlak in ustavil na Dunaju na južnem kolodvoru. Še je gledal, kje je Metka, ko so potniki pospravljali svoje reči in odhajali s postaje. Tudi Lovro je pobral kovčeg in se napotil v arsenal.

Novemu življenju v veliki orožarnici avstrijske države se je privadil kmalu. Tudi dunajsko nemško narečje je umel lažje kakor možička na železnici.

Začel se je zanimati za zanimivosti cesarske prestolnice, ki je srce, središče države. Duša mu je bila polna narodnega ponosa, ko se je domislil, da tudi naš narod ni bil zadnji med njimi, ki so pomagali z mečem, krvjo in umom pisati slavno preteklost Avstrije in nje vladarjev.

Spoznal je na Dunaju še veliko več. V tem po vsej vnanjosti nemškem mestu ne morejo ob nobenem koraku zakriti dejstva, da je Dunaj središče države, ki objema večino državljanov slovanske krvi.

»Čuj, Malič,« mu de nekega dne tovariš Vaclav Novotny, ki je z njim delal ob istem ognjišču in vrtal kos jekla, »tebe poznam, da

se nisi naučil nemški od matere. Ime tvoje kaže, da si Slovan. Glej, tudi jaz govorim bolj gladko češki kakor nemški. Če si zadovoljen, govoriva svojo materinščino; se bova že umela pomalem.«

Lovro mu je radostno pritrdil in začel slovenski. Seveda jima ni šlo posebno spretno. Toda sčasoma sta vendar spoznala, katere besede nas ločijo, pa sta pomagala drug drugemu. V nekoliko tednih jima je iztekel jezik tako, da se sama nista več zavedala, če govorita češki ali slovenski.

Nikoli ne pozabi Malič, kako je došel z Novotnym neke nedelje potem med živahne, vztrajne Čehe. Povdarjali so sedanjo svojo narodno moč in mnogoštevilnost, vspeli svojega dela in neustrašenost pred nasprotnikom. Trdili so, da jim Nemci na Dunaju ne dajo šol v češkem jeziku. Vzdržujejo jih na lastne stroške, kakor tudi drugod, kjer so Čehi v manjšini. »Ne,« pravi Čeh, »kar zmorete vi, zmoremo tudi mi. Vi vztrajni, mi vztrajnejši. Vi svoje šole, mi svoje. Čeh se kmalu nauči dveh jezikov; poizkusite se vi in se jih naučite, potem si bomo šele enaki, sicer smo mi več: kolikor jezikov, toliko glav — toliko večja sposobnost. Ta resnica ostane. Ako kdo trdi drugače, vara sebe in druge. Ako dela to v nevednosti, zasluži obžalovanje, ako v zlobnosti pa — batine.«

Novotny je mislil Nemce.

Lovru so ugajali odločni, delavni Čehi in rad je ostal v njih družbi. Želel je, da bi bili Slovenci tako vztrajni in podjetni, samozavestni in ponosni na svoj rod.

Spoznal je nekega Rusina pravoslavne vere in se prav dobro sporazumeval z njim.

Delovodja je bil postaren podčastnik z dolgimi brakami, ki je govoreč nemški vedno ponavljal besedo »dazumal«, pa se ga je prijelo to ime, dasi ga ni slišal rad. Lovro ga ni nikoli dražil ž njim ali se mu posmehoval, ko so ga dražili drugi. Zato in pa vsled svoje vestne delavnosti mu je bil zelo všeč. Nekoč sta ostala sama v delavnici. Delovodja »dazumal« s praviim imenom Jan Levicki ga potaplja po rami in ga vpraša v poljskem jeziku: »Kako je Slovenec?« Lovro se mu nasmehlja in odvrne slovenski: »Hvala! Dobro — gospod!« Tedaj se je Poljaku razvezal jezik.« Povedal mu je, da je doma blizu Krakova. Njegov oče je bil tudi podčastnik, a v arsenalu doma v Krakovem. S posebnim ponosom mu je pripovedoval o nekdanji prestolnici poljskih kraljev. Imeli so tudi Poljaki svoje kralje in svoje plemstvo, svojo slavno zgodovino, ko so drugi narodi še dremali v temi nevednosti. — »Mi smo imeli svojo svobodo, ko drugi še niso znali niti kaj je svoboda. O, prijatelj moj, vi ne poznate že-

lostnega konca Poljske. Naša svoboda in tuji pohlep sta nas pokopala. Toda Poljska še ni izginila... Več nas je kot nekdanj in zavedni smo. Še in še — naša Poljska vstane, vstane še. — Prijatelj, dovolite, da govorim poslej z vami samo v poljščini, v sladkem materinem jeziku, a vi z menoj slovenski. Brata sva.»

Lovro je čital nekaj poljske zgodovine, pa je dobro umeval Levickega in njegovo tugo po nekdanji poljski slavi. Začel mu je razlagati pozabljeno slovensko prošlost in probujenost sodobnih Slovencev, ki stopajo z vedrim duhom in krepko roko v kolo prosvetljenih narodov.

»Tudi nas ne reši nobena druga pomoč kot lastni um in krepka dlan,« reče Levicki in stisne Lovru desnico. Pozneje sta se večkrat pogovarjala z delovodjo.

Neko nedeljo popoldne ga je povabil s seboj med same Poljake. Imeli so svojo bralno sobo, svoje društvo in poljske časopise, ki so jim prinašali žalostne in vesele vesti iz domovine. Radostno so pozdravili brata Slovenca in mu z nekim viteškim dostojanstvom obljubili svojo brambo.

Tu je izvedel Lovro tudi, da je na Dunaju mnogo slovanskih društev, ki združujejo v svojih prostorih po mestu raztresene Slovane.

V treh letih je bilo Maliču očito, da je večina ljudi v c. kr. orožarnici slovanskega rodu in na dunajski ulici vsak tretji človek — Čeh. Toda vsako jesen, ko so se selile lastovke na jug, je nekaj gnalo tudi njega z vso silo z njimi, pa ni mogel. Oziral se je za jatami tic selivk in misli so hitele v južne kraje, v domovino.

Lovro je doslužil vojaška leta. Delovodja je bil zadovoljen ž njim in ga nagovarjal, naj služi še nadalje v arsenalu. Plačilo bo imel dobro, po desetih letih pokojnino, sicer pa opravo in red kakor doslej. Pomišljal je, kaj bi ukrenil.

Nekega jesenskega dne mu piše mojster iz Ljubljane, da je Gašperju umrla mati. Obupala je, da se ji sin poboljša. Sramotno ji je bila ustavljena podpora, ki jo je dobivala od generala, ko se je bila povsod raznesla resnica, da je njen sin ni zaslužil, marveč si jo prilastil goljufivo.

Gašper je dosedel in doslužil svojo kazen. Vrnil se je v Ljubljano — ne domov, ker ni že davno imel doma več, marveč na nekdanje stanovanje svoje matere. Povedali so mu, da je starica končala v bedi in žalosti poslednje dni. Klicala je Gašperja, naj se vrne k nji, da bosta lažje trpela skupaj ter ji slednjič on, njen edinec, zatisne oči. Zaman. Vrnil se je prepozno, vrnil brez namena, da se kdaj poboljša.

Silno se je jezil na Maliča, kjerkoli je govoril s kakim znancem. Samo Lovro je kriv njegove nesreče, je trdil in prisegal večno maščevanje. Nekaj časa so ga poslušali, potem so se obračali stran od njega in govorili, da je lahko slišal: »Ko bi bil tako nedolžen, bi ti pri vojakihi ne potrgali zvezd.«

Odšel je slednjič za srečo v Ameriko.

»Morda tam vjame srečo, ki jo je tukaj lovil zastonj.« Takšen je bil konec pisma. Žal je bilo Lovru nesrečnega tovariša in želel mu je boljše bodočnosti v novi domovini. Zanj je bila tovariševa usoda najboljši nauk, da ni dobro, če si preveč prebira službe. Zato je ostal v arsenalu.

Ni mu zvenelo mlado življenje, kakor vesela pesem v veseli družbi, zakaj življenje je boj in vsak boj je neprijeten. Želel si je domov med svoje na rodno grudo, njegova hranilna knjižica je kazala še širno vrzel do vsote, ki mu je potrebna, da se postavi na lastne noge.

Želel si je med domače ljudi, ki ga bodo umeli.

Tudi tukaj namreč, kjer si je po volji izbiral prijatelje in somišljenike, niso ljudje ni z daleč priznavali njegovih nazorov o življenju, da si so radi prejemale njegovo pomoč.

Imenovali so ga malodušnega bebca, ko jim je pripovedoval svoje življenje. Poljak Le-

vicki mu je celo prerokoval, da ostane vse svoje žive dni revež. Lovro se je branil in dokazoval, da je v skromni zadovoljnosti čisto več sreče nego v obilnosti in bogastvu. Razumela sta se oba in ostre besede so donele na obeh straneh, dokler ni delovodja rekel porogljivo: »Priatelj slovenski! Ne budali! Živi, kakor živimo vsi, sicer boš — ne srečen, marveč nesrečen. Priatelj sem tvoj, pa ti zaupam, da se nekaj kuha proti tebi. Neko pismo ali kaj je došlo kdoveodkod in v tistem pismu si ti očr-njen kot državi in sploh človeški družbi ne-varen ropar, prevratnik. — — Nad teboj že bdi oko pravice. Čuvaj se! Ako najdejo na tebi količkaj krivice, boš imel mnogo sitnosti.«

Malič je ostrmel. Rad je imel Levickega. Saj mu je bil kakor oče in brat obenem. Zato je verjel njegovi besedi in se prestrašil, da je bil bled kot stena. Skriven sovražnik je ne-varnejši. Ali kako naj si pomaga? Kaj je na-pačnega v njegovem življenju? Ako uči druge, na si pomagajo med seboj, to ni še greh.«

Tri dni pozneje je bil — pod ključem.

7. Naprej, naprej — do sreče!

Čim dalje greš, tem delj ti kažejo.

To je izkusil tudi Lovro Malič. V bridkosti se utrjuje značaj. A bridkosti je okušal mnogo, premnogo. Tudi sedaj se je začela proti njemu

dolga preiskava. Vse njegovo dosedanje življenje je bilo kakor na dlani. Nikjer pa niso našli na njem krivice. Poizvedovanje je seglo, seveda tudi do nadporočnika pl. Kržana. Najprej se je blagi mož prepričal, česa ga dolže, potem se je pa dvignil v sveti jezi in šel sam na Dunaj in sam razložil Lovrovo življenje. Velel je tudi prinesti brezimenski list, ki ga je dolžil — prevratnih nazorov in nevarnosti za obstanek človeške družbe, če bi se ti nazori razširili. Pisava je bila sicer popolnoma tuja, a pismo je bilo iz Amerike, kjer bi utegnil imeti Malič tega in onega znanca. Pl. Kržan je uganil naravnost po obdolžitvah, da ni provzročitelj onega lista nikdo drugi kot Gašper Kljun. Saj družega sovražnika itak ni imel Lovro na božjem svetu, koder je še služboval.

To izpričevalo je pomagalo.

Nadporočnik je sam obiskal Lovra in se prijateljski pomenkoval ž njim, kakor s svojim bratom. Priporočil ga je celo njegovim poveljnikom in se prijazno poslovil želeč, naj mu le vedno poroča, kako se mu godi. To je dvignilo njegov ugled pred vsemi tovariši. Vrhu tega ga krivična preiskava kakor prvič tudi sedaj ni prav nič potrla. Njegova mirnost in previdnost ga ni ostavila niti za trenotek. »Križi življenja,« je dejal, ko so ga obšle nadloge, in potrpel vdano. Tožil ni nikoli.

Njegova marljivost in vestnost, zlasti njegova nesebičnost in neizmerna požrtvovalnost do trpečega sobrata so mu bile najsijajnejše izpričevalo za naravnost blesteče vspehe in napredek v službi.

»Ni talent, ki bi morda iznašel novo Ameriko,« so trdili njegovi zapovedniki. »toda uporaben v službovanju in v svoji stroki kakor malokdo? Saj je še vedno razmotrivanja vredno vprašanje: kdo ima večje zasluge — oni, ki je našel Ameriko ali oni, ki jo je znal pripraviti do tega, da koristi vsemu človeštvu s svojimi darovi.«

Lovru se je obetala na Dunaju najlepša bodočnost. V nekaj letih bi bil lahko postal puškarski mojster prvega razreda z lepo plačo in ugledno službo. Toda Lovro jo je odklonil trdeč, da se je naveličal kruha v tujini in se mu toži po domu bolj kot kdaj prej.

Po dvanajstih letih vojaške službe se je vrnil v rojstni kraj.

Jesen se je bila naselila v deželo in nebo je otožno strmelo v umirajočo naravo, ali v srcu Maličevem je vzcvelo prav tedaj sto in sto nad — še več: vse dosedanje nade bi morale sedaj le v klasje; porodilo se jih je pa vedno več.

Še je stala hišica pod klancem, nekdanj last njegovega očeta, a sedaj ne več. Otroci so ho-

dili iz Orešja tam mimo v šolo in okno je že režalo na pot in otroci so se ozirali raje v drugo stran nego v tisto okno. A danes ni zijala več skozi lino pusta groza in grozna tema, marveč — svetloba. Stric, ki je kupil na dražbi hišo, jo je zabil popravljati, in tako se je moralo zgoditi, da je najprej puščala streha. Deževnica in snežnica ste kapljali na pod. Stropovi so vsled tega segnili in tudi streha se je nekega zimskega dne pod težo snega sklonila na pod. Ta se je udril, ker so bili tramovi prepereli in črvivi, pa se je zasmel bel dan skozi lino, kjer so si nekdamislili vaški otroci, da neomejeno ponoči in podnevi kraljujejo samo strahovi.

Hišica pod klancem je bila samo razvalina. Stopnjice so se nagnile pod lastno težo, zakaj več let že ni nihče stopal po njih. Tudi vrata so odpovedala službo in se sama odprla burji, ki je poslej tulila in piskala po praznih prostorih huje kot resnični strahovi.

Pozneje je Lovrov bratranec France vrgel v odprto klet v pritličju kako orodje, da ni bilo drugod na poti. Sploh pa tudi on ni mislil na podrtijo nekdam Lovrovega doma drugače nego, kdaj bo utegnil, da jo naloži na vozove in prepelje v zasluženi pokoj na cesto, kjer jo stro težka tovarna kolesa.

France ni vedel, s kolikom trdom jo je sezidal pokojni Andrej Malič. Tako mine vse na svetu.

Tiste čase je donašal Šemkov Drec trikrat na teden pošto iz bližnjega trga v vas. Iz vasi jo je pa raznašal dalje po okolici, kadar se mu je ljubilo. Neko popoldne je o takšni priložnosti tudi pripovedoval ljudem novico, da se je dopoldne pripeljal v trg s pošto Maličev Lovro. »Tako sem ga spoznal, seveda, kaj bi ga ne. Lepo je oblečen, lepo. Zlato uro ima, seveda, pa gosposke, svetle čevlje, seveda, pa tirolski klobuk. Rekel je, da pride orodje za njim po železnici, seveda; s seboj je nosil samo črn kovčeg. Najbrž da ima v njem same denarce, ki mu jih je dal tisti gospod — general — kali, ki mu je rešil sina. Kaj bi mu jih ne. Povedal mi ni tega, seveda, in tudi za vino ni dal. Pa dvajset let se nisva videla, seveda ne. Menda je pregosposki. Seveda, ko bi ne vedeli, odkod je doma.«

Tako je priporočal Šemkov Drec svojega rojaka domačinom. Marsikdo je bil res radoveden, kakšen je nekdanji Lovro.

V nedeljo po deseti naši so pa obstopili možaki Lovra pred cerkvijo pod tistim košatim orehom na semnjišču. Vse bi radi izvedeli od njega; če je videl, kje delajo denar, ali je cesar vsak dan zraven, kjer ga delajo, ali je

on sam že govoril s cesarjem, kako mu je na starost in kaj pravi, kdaj se že naveliča cesarstva. Naravnost so ga vprašali, če mu res plačuje general vsak mesec stotak, ker mu je rešil sina, koliko je zaslužil in prihranil v cesarskem mestu in kam namerava sedaj.

Lovro se ni bil navajen norčevati z ljudmi, tudi se mu ni podalo, toda danes se je moral nasmejati preprostosti in radovednosti svojih rojakov. Najraje bi jim bil pritrdil vse, da bi potem razširjali te vesti in dodajali jim še iz svojih zakladnic namišljenih namečkov. V nekaj dneh bi bil vsled tega on sam pravi otročji strah v domači občini — »doma bom«.

Ta mirni odgovor je zapanjil celo najbolj mirne in najbolj oddaljene sosede. Lovro je govoril o povsem drugih stvareh, a sosedge so si na gorenja vprašanja sami sestavili odgovore po svojem okusu in lastnih mislih: Ako ostane doma, ni drugače, kakor da ni tako bogat kot pravijo. Zaslužil je morda nekaj, sicer pa ni nič družega; general ga je pozabil, kakor sploh gospoda rada pozabi dobrote kmečkega človeka; sedajle je prišel domov, pa misli, da ga bomo na starost redili mi. Kaj pa?

Ti odgovori so se ponavljali glasno od pipe do pipe. Nekateri so ga že začeli ščipati z

nevšečnimi pogledi: en pojedež več. Ali ni dovolj naših otrok? Pa še tak le!

Skrbni sosedje so se tako tresli, ne za blagor občine, marveč za svoj žep, ako je bilo treba dovoliti krajcar občinskemu revežu; sami so pa ob nedeljah zvečer in ponoči praznili bokale, da niso vedeli slednjič kam domov.

»Kupim očetovo hišo,« jim Lovro zopet vrže nekaj, kar jim ni bilo všeč. Pogledovali so ga še bolj pomilovalno kakor prej, češ: prijatelj, ako nimaš več denarja kot za tisto črno grobljo, potem te ni dosti nikjer. Le pojdi, pa ne samo nazaj na Dunaj, še toliko dni za Dunaj.

»Nekaj sem prihranil,« se je pohvalil Lovro, videč, da ga cenijo samo po denarju, kakor prešiča po slanini.

»Gotovo ne malo,« doda bratranec France in oteplje že od poslednje nedelje dogoreli konec smotke.

»Zapil nisem nič — zakadil nič — zaigral tudi nič,« mu pojasni Malič mirno, a strogo, meneč: naj se le čudijo, kakšno je moje bogastvo. Sedaj se je začelo splošno prepričanje deliti: oni, ki so ga radi v nedeljo izpraznili kozarček, so dejali: skopuh je; oni, ki niso marali za vino in smotke, so rekli: bogat je; večina je bila pa takih, ki so radi pili in kadili — zastonj. Ti so v posameznih slučajih lahko

potegnli s prvimi ali z drugimi, danes so pa rekli: malo je vreden.

»Imam pa tudi pokojnino — vsak mesec.«

Tu je javno mnenje udarilo na vrh.

»Hm, tako mlad,« se oglasi možakar, ki mu je že dogorevalo v pipi, in ga ošine s pogledom kakor z bičem.

»Sem jo moral sam zlagati. Država je pa tudi dolžna skrbeti za svoje uslužbence, kakor vi za posle, če se pri vas postarajo v službi. Ali je prav, ako zapodite človeka na starost obnemoglega izpod strehe? Tako je z nami, ki smo služili cesarja.«

»Prav govori,« so se drezali sosedge počasi se razhajajoči izpod oreha. »Prav govori, res, a čuden človek je vendar. Baje živi čudno, kakor njegov oče. Saj vemo, kako je preskrbel doto Metki.«

Tako je zvenelo od hiše do hiše po širni občini o Lovrovem prihodu.

Še tisto popoldne sta se s Francetom domenila za hišico pod klancem. Bratranec bi bil rad imel takoj vso kupnino, a Lovro mu je ni mogel odšteti. Preračunal je namreč naprej, da ga bo mnogo stalo popravilo, mnogo tudi ustanovitev lastne delavnice. Za vse to treba denarja in zopet denarja, kakor je trdil Napoleon, da ga mora biti za vojsko. Lovro ni prihranil toliko in tolažil sorodnika s tem, kar

zasluži v prihodnje. Neverjetno je majal glavo France in skoro da je imel prav, ko je vprašal: »Pa veš, da zaslužiš toliko?«

»Če mi Bog pusti zdravje in veselje do dela!«

»Imel boš še drugih stroškov, saj vemo, kako se izhaja danes na svetu: od samega dela ti ostane le malo.«

»Priatelj, vse to sem že premislil. Natančno vem, v koliko letih bo hišica zares moja. Kapital so moje roke in jaz kapitalist, ki živim od tega, kar mi vrže glavnica na leto. Postranskih dohodkov nimam in tudi ne računam, da bi jih kdaj imel. Račun je torej čist. Da mi le ne nagaja zdravje, pa ti povem do pičice, koliko denem na stran do danes leto. Zato imam vedno dovelj dela, vedro glavo in veselo srce.«

France je imel sicer pripravljene že razne ugovore proti nepobitnosti Lovrovih računov, vendar se je čudil njegovi iskrenosti, ki ž njo naravnost priznava vzor svojega življenja. Že je sklenil, da pritrdi njegovemu mnenju, vendar ga je premagala sebičnost:

»Kaj pa, oprosti Lovro, če te Bog prej pokliče k sebi?«

»Se zmenita ti in Metka za mojo dedščino.«

»No, tako pa.«

»Ali si mislil, da ponesem kaj s seboj?«

France ni odgovoril, zakaj sram ga je bilo, da se je spustil tako daleč in pokazal toliko nezaupnosti. Začel je raje pripovedovati o Metki, ki je sicer pridna gospodinja, toda do skrajnosti varična, celo skopa. Najlepše posestvo v vasi imata z možem, pa še ji ni nikdar zadosti. Tako dela in se trudi in stiska, da ne privošči najpotrebnejšega ne sebi, ne možu, ne drugim. To jo še pripravi v bolezen.

Lovro pogleda Franceta pozorneje in de počasi: »No, pa vidiš prijatelj, da bogastvo ne osrečuje človeka.«

»Tukaj je očitno.«

France je na tihem vendar dvomil o ti trditvi, Metka bi bila pa gotovo huda, ko bi jo slišala.

8. Sreča.

Lovro se je natanko ravnal po očetovem nauku. Tudi je res živel mirno, a ne srečno. Zastonj išče človek popolnosti na svetu, kjer je vse nepopolno. Še sto in sto drugih razmer bi bil moral poravnati, pa bi mu še ostale nekatere, ki bi mu kalile resnično srečo. Teh razmer nikakor ni naravnost zakrivil sam, pa so se brez njega tako motale z najvažnejšimi dogodki njegovega življenja, da se jih ni mogel nikakor ubraniti. Kaj je mogel on za to, da ni bil sebičen in krivičen kakor ostali svet?

Najel je delavce in popravil hišo. Vse se je vršilo po dobro premišljenem načrtu, vendar so nekateri vaščani zabavljali: Lejte si no, nekaj let — pa ne desti — je bil z doma, pa že hoče biti gosposki, ali ne vemo, čigav je? — In vendar ni bilo niti sledu potratnosti na celém poslopju. Kaj jim je hotel? Zastonj bi iskal vrv, da jim ž njo zaveže jezike, ko na vsem svetu ne najde vrvi tako velike.

Začel je z delom. Tega je čakal že prav nestrpno. Zdajle bi se imele pokazati dozorele njegove najiskrenejše nade. So se, toda kako? Ljudje mu niso zaupali. Raje so dajali dela največjim skaza-mojstrom, samo ne njemu, ko vendar ni bil izbirčen v delu. Sestala se je celo njemu nasprotna stranka, ki je trdila, da Lovro ne živi prav po krščanski veri, kakor ni živel njegov oče. Njegove nauke so nekateri namreč nalašč tolmačili napačno, češ: samo do bližnjega priznava dolžnost, a do Boga nič. Seveda jih je Lovro opozoril na svoje dosedanje življenje. Nihče mu ni mogel očitati, da zanemarja dolžnosti do Boga. On bi bil pa lahko opozoril nasprotnike, kako zanemarjajo svoje dolžnosti do Boga in bližnjika ter žive, kakor da je ves svet samo zanje ustvarjen; pa Lovro ni rekel ničesar, ker ni hotel nikogar obsojati. Bolelo ga je vendar to sumničenje. Spoznaval je čim dalje, kako zelo se je prevaral, ko je upal, da

mu zasije malone rajsko življenje, kadar zagospodari na očetovem domu.

Preskrbel si je dela od drugod in delal večinoma vnanjim naročnikom. In vendar je ljubil to zemljo, ljubil sosede navzlic njihovim napakam. Na nikogar se ni jezil, vsem odpuščal in se še vedno nadejal, da mu zasije solnce željene sreče. Vse nade zaman.

Začelo se mu je zdeti, kakor da tudi tukaj ruje neka skrivna roka proti njemu in njegovi sreči. Sosedje so se ga že večinoma izogibali. Živel je sam zase skoro edino ob vnanjem zaslužku. Vsak dan mu je bilo očitneje, da bo še najbolje, ako gre za zaslužkom drugam, ker ne mara tukaj zaslužek k njemu. Ven, ven iz rojstnega kraja! Ali naj se jezi ali plaka ob nepobitni resnici? Najli kljubuje in ostane? Ob čem mu je potem možno živeti in zmagovati stroške? Naj gre in prizna, da se sreča v domačem kraju samo tedaj smehlja človeku, kadar spi daleč iz domovine in lepo sanja o nji?

Neizprosne razmere so ga silile v to.

Premišljal je in bil žalosten, kakor še nikdar v svojem življenju. To da bo moje plačilo za vse zatajevanje? To — plačilo? Lovro ni mogel spati cele noči. Samo to je želel in tudi tega ni dosegel. Premetal se je ponoči na postelji in mislil, da sanja, pa je bila neodoljiva istina. Začel je buditi spomine svoje najnež-

nejše mladosti. Tedaj se tudi njegovemu očetu ni še vse snovalo tako, kakor bi bil rad. Kaj bi učinil oče v enakem slučaju? In tisti hip obstane Lovro, se umiri in tišči čelo z obema rokama: Ali me niso že večkrat zvali bebca? Po zaslugi. Ako sem v premagovanju došel že tako daleč, zakaj ne premagam sam v sebi še te strasti. Domačinom bo ustreženo in tudi zame bo bolje, da grem. To bo poslednja žrtev, poslej pa nič več. Vse premagano. Zmaga, zmaga!

Tako se mu godilo v mislih. Premagati je bilo treba pa še srce. To je nevaren sovražnik. Tudi to je sklonil, saj je bilo že navaženo, da je Lovro stisnil prsa in — zmagal. O, kako sladka zavest!

Njegov sorodnik France je odobral sicer njegov sklep, toda opravičeval ga je drugače. »Sila življenja« je govoril, »ta sila je najmočnejša na svetu. Vse uniči, tudi jekleno trdne sklepe. Še črvič se zvija v prahu in brani svoje življenje in onemogli starček na smrtni postelji prosi Boga — ne srečne zadnje ure — ne, marveč, naj mu vsaj za trenotek še podaljša življenje.«

Lovro mu ni ugovarjal, dasi je prestal on tudi mnogo hudih, vročih bojov, a se ni maral hvaliti s tem. Čemu? Najlepše plačilo mu je sedaj zavest, da je premagal vse, tudi najhujše,

najtežje, in če se primeri še kaj — ničesar se ne straši več on — zmagalec.

Neko noč se je nemirno obračal na postelji in računal, koliko večerov bo še spal pod lastno streho. Lepa, jasna noč je bila in mesec je vesljal po nebu. Zvezdice so se smehljale počiva-jočim zemljanom, veličastni mir je kraljeval v naravi, a v Lovrovem srcu se še ni pomiril vihar. Ali se hipoma pomiri razburkano morje? Ne. Nemirnejše od morja je človeško srce. Med drevjem pred vasjo se je oglašal čuk in s kričanjem podil družino na lov, v nasprotnem hribu je lajal lisjak in pozival lovca, naj že pride, če mu ni že ves pogum zlezel v čevlje. V lahno megleno tančico povita je snivala vas.

Lovru se zdi, da čuje pod streho ropot.

Nehote se domisli mladih let, ko so trdili vrstniki, da straši pod Maličevo streho. Lovro ni niti v mladosti, niti sedaj verjel v strahove, vendar je hitro zmolil očenaš za rajnce starše ter se domislil, kdaj je bil zadnjič na njih grobu. Potem je poslušal še natančneje. Morda so miši. Kmalu sliši, kako da je nekaj padlo. Lovro se zgane na postelji. Kaj pa je? Sama stara šara je pod streho in vrednosti nobene; pa ne, da bi se zmotil — tāt? Vnovič zaropoče prav močno. Kakor da se kdo pobira na tleh, pa ne more vstati.

To je človek! si misli Lovro, prižge luč in hiti po stopnjicah pod streho. Neprijetne misli so ga sprehajale, kaj zagleda, ko odpre lino. Dobrega se ni nadejal ničesar, vendar zavest, da je do nocoj še on gospodar v tej hiši, ga obodri, da dvigne lino nad seboj. Grozen prizor! V najbližjem kotu že gori razna navlaka, ki jo je nekdo zažgal s snopom suhe slame. Plamen se prijemlje tramov na ostrešju; tam le blizu line na tleh pa se valja človek in tudi gori. Iz ust mu gori. Lovro se zdrzne: Bog nas varuj. Spomnil se je naslikanega peklenščeka. Prekrižal bi se bil, to je vedel, da se spodobi, pa ni mogel geniti nobenega uda. Slehrni trenotek je bilo v njem bolj trdno prepričanje, da se je pri-tepel sam Bognasvaruj pod njegovo streho. In po kaj? — Ali mu je prišel sam nečisti duh za-žgat hišo? Nemogoče!

Približa se človeku ob lini in spozna — Gašperja. Iz ust mu je gorelo žganje, a na njem je oblizoval plamen oblcko, oblizoval razgaljena prsa, da so se napravljale na živem telesu rdeče lise. Žastonj je mahal z rokama. Obe je že imel opekli, zakaj, kamor se je doteknil, je zagorelo in plamen se je prijemal njegovih rok, kakor da je Gašper en sam smolen utrinek. Lovro ni utegnil mnogo ugibati, zakaj tako in ne drugače. Njegovo sočutje z vsakim trpinom mu ni dalo nič premisleka: »Gašper, Gašper, Kljun! Ne-

srečni človek! Požigalec! To je tvoje delo! Moj Bog, Gašper, zbudi se! Odpri oči!« Zastonj! Brke, obrvi, vejice, lasje so bili že osmojeni. Gašper se ni ganil več. Lovro ga je potegnil skozi lino na prosto in hitel trgati z njega obleko, pa tudi njemu se ni godilo bolje kot prej Gašperju: kamor je prijel za obleko, zmočeno in polito z alkoholom, so še njemu zagorele roke, Opeknel se je revež, da je milo tožil in klical na pomoč.

Plamen se je že dvigal skozi streho.

Prihiteli so ljudje in gasili. Lovru je nekdo obe roki velel držati na tleh, kjer mu jih je zasul s prstjo. Joj, kako ga je hladilo. Gašperju so s kleščami strgali obleko z života, a v tem času je bil že mrtev. Lovro je silil k njemu, da mu zatisne oči in pomoli za njegovo dušo, a ljudje so ga tiščali k tlom, da si ne oškoduje rok za vselej.

Čudili so se sosedje, kako more imeti usmiljenje, dasi po smrti, s svojim največjim nasprotnikom.

O nesrečnik! O Gašper, ali si prišel po to v Orešje?« Tako je jadikoval vso noč in naslednji dan. Roki je nosil obvezani. Na strehi je bilo sicer nekaj škode, več pa na njegovih rokah. Sreča, da so mu jih pravočasno zasuli s prstjo. Došla je iz trga komisija in pregledala truplo Gašperja Kljuna. Iz vseh okoliščin se je

dalo povzeti samo to, da je prejšnje popoldne popival v žganjarni, povpraševal o Maliču in zvečer nalašč zlezel na Lovrovo podstrešje, kjer je izkušal zažgati, da bi se še slednjič maščeval za namišljeno zlo. Pijan žganja je zažigal samega sebe. Rad bi se bil rešil, pa ga je prej zadela kazen — za plačilo.

Končal je nesrečno, kakor je živel nesrečno. Lovro mu je preskrbel dostojen pogreb in sam pomagal nesti na pokopališče.

Sosedje so se spogledovali in molčali. Tudi Lovro ni več govoril o tem. Zaradi opeklih rok je odložil svojo selitev v bližnji trg za nekaj tednov.

Vročina je pritiskala. Veliki srpan je uveljavljal svojo pravico: ali zgori ali zori! Neko popoldne so zašumeli po vasi, da pridejo vojaki. Res so došli naslednje jutro odposlanci 17. pešpolka, da preskrbe za prihodnje dni polku stanovanje. Lovro je rad gledal mlade fante, saj se je sam spominjal vojaških let in raznih dogodkov tiste dobe. Tudi on je služboval pri tem polku.

Topel popoldan je bil, ko so došli. Lovro se je umikal solnčnim žarkom od okna v delavnici, dasi je bilo zastrto. Tudi muhe so naznajale svojo usiljivo navzočnost z glasnim brenčanjem. Dva vojaka prikorakata prav tisti čas z županom po klancu k Maliču.

»Ali vi, mojster Malič, imate kaj prostora? Tesna nam prede. Pomislite, cel polk!« Lovro reče županu prijazno:

»Vem, vem! Če se umaknem sam k sosedu, k Francetu na mrvo, sicer ga nimam; saj vam bo znano.«

»Znano, znano; vendar prosim, no!«

Lovro jim je pokazal svojo spalnico. Vojaka sta šla in pripravila. Mnogo itak ni bilo treba, ker je imel Malič še vse malone tako urejeno kakor pri vojaki. Potem je vprašal vojaka, katere častnike imajo pri polku in se razveselil, ko je slišal med drugimi tudi ime stotnika pl. Kržana.

»Še ga bom videl!« je vzkliknil veselo. In vojaka sta se pohvalila, kako radi imajo vsi vojaki gospoda stotnika.

Naslednji dan predpoldnem je prikorakal polk v vas. Godba je igrala vesele koračnice, vojaki, prašni in utrujeni od dolge poti, so oživel ob zvokih vojaške godbe, celo konji so strigli z ušesi, se otepavali s kratkimi repi in veselo hrzajoč gledali pred gostilnami — prazne jasli. Slutili so menda, da je za danes konec cestovanja. Tudi vojaki so se ozirali, kje jim bo odkazano bivališče. Sredi vasi se ustavi godba in dovrši koračnico. Začelo je vrvenje po vasi, zakaj vsakdo je mislil najprej na počitek. V dobri pol uri se je polegel nemir in vrvenje, samo

kuharji so zakurili zunaj na pašniku, sekali drva in pripravljali obed.

Častniki so obedovali pri županu.

Po obedu se obrne stotnik pl. Kržan k županu in vpraša, če je nastanjen kak častnik pri Lovru Maliču. Župan se začudi, da takle gospod, kakor pl. Kržan, pozna Maliča.

»Kaj bi ga ne? Tega človeka bi moral poznati ves svet. On je zlata duša.« Župan pritrdi, dasi mu ni šlo prav od srca, ker ni zahajal Malič k njemu v gostilno; stotniku se pa s tem ni maral zameriti. Potem pogleda župan zapisnik in pove, da je nastanjen pri Maliču nek nadporočnik.

»Prosim, sporočite gospodu nadporočniku, da menjamo stanovanje. Jaz dam prenesti svoje reči k Maliču, on svoje k Vam, pa brez zamere, gospod župan.«

»Ali — gospod stotnik!«

»Nič, nič pomisleka! Jaz želim preživeti te večere z Maličem. Vedite, mnogo sem mu dolžan, premnogo — celo življenje.« Župan je stal osupel pred stotnikom. Zdaj mu je bilo vse jasno, kar so pripovedovali o Maliču. Torej res, vendar res! Kdo bi si bil mislil. Čuden človek, ali dober, usmiljen in — sloveč.

Kmalu popoldne priropoče britka sablja stotnika pl. Kržana pred Maličevo delavnico in

stotnik zakliče prijazno: »No, dober dan, mojster!«

Lovro prihiti, sname delavsko čepico in ostrmi; stotnika ni pričakoval pred nočjo.

»Le bliže, le bliže, Malič! Ne bojte se mi seči v roko, Bog Vas živi! Ali me še poznate?«

»Še, še, gospod stotnik. Kaj bi Vas ne, ko Vam moram biti hvaležen.«

»Pustiva to malenkost. Sedaj se pomeniva kaj drugega,« reče pl. Kržan in sede v orehovo senco na leseno klop pred hišo.

»Kaj pa zopet dobrega, gospod stotnik?«

»Le potrpite, vse izveste počasi. Naglica ni dobra.«

»Kako ste še zaznali, kje bivam?«

»Prav lahko! Ali niste nedavno pogoreli?«
Lovro pritrdi in gleda pl. Kržana.

»Tudi opekli ste se, hoteč rešiti staremu sovražniku življenje, naj si Vam je v zadnjem trenutku zapalil streho nad glavo.«

Lovro molči.

»Tako delo je prav, da pride v javnost — v časnike, zakaj malo je tako junaških, tako krščanskih duš. To sem čital.«

»In tako ste izvedeli za moje bivališče,« pomaga Lovro, pa niti ena mišica na licu se mu ne zgane zastran stotnikove pohvale. Kakor sam za-se izdahne: »Ubogi Gašper!« Stotnik pa nadaljuje: »Da, Maličev je sicer več na

Slovenskem, toda po Vašem velikodušnem ravnanju bi moral takoj uganiti, da ste Vi edini Malič, ki more narediti kaj tacega. Zaradi tega bi Vas bil letos obiskal pozneje na jesen, a ker se je nudila prej ta priložnost, mi je še ljubše. Zdaj pa povejte, če so Vam roke že zdrave?»

»Pomalem zopet delam.«

»Dobro. Hiša je tudi popravljena, vidim. Plačati rad pomagam jaz in vsi častniki našega polka. Ali že vidim, da hočete reči: Kaj to mar komu. Pustiva te posebnosti, samo recite!«

»Hvala, gospod. Ni mogoče!«

»Še vedno stari —?»

»In vedno starejši.«

Prijazno se mu je nasmejal stotnik in ga povabil, naj sede k njemu v senco na klop ter pripoveduje svoje dogodke zadnjih let. Rad mu jih je razložil Lovro vse od kraja in končal z žalostnim zatrdilom in mirno zadovoljnim licem, da mora sedaj zapustiti rojstni kraj, ker ga ljudje ne umejo.

»Drugod Vam bo vsekako bolje. Pojdite v mesto. Ljudje Vas bodo občudovali,« ga tolaži stotnik in se sam čudi Lovru, da ne kaže večje žalosti zaradi tega, ker mu je izpodletela edina želja na svetu: življenje v hišici pod klancem.

»Bal sem se zares, da mi bo težje. Do nedavno bi bil rad te-le hribe nesel celo v grob s

seboj; sedaj pa vidim, da je bolje, če jih ostavim tukaj in se jim umaknem še v življenju. Zato sem se odrekel —«

»Lepo je, moj Lovro, lepo je to. Tudi nam vojakom ni sojeno ostati na enem mestu. Privadimo se in gremo: danes tukaj, jutri tam —. Ali niste tako prepevali svoje dni v kasarni?«

Lovro se je nasmehnil, hvaležno pogledal stotnika in priznal, da bo poslej tudi njemu vsojeno slično življenje.

Še dva dni se je Lovro prijateljski pogovarjal s pl. Kržanom, potem so odšli vojaki in stotnik mu je poslednjič stisnil roko v pozdrav, poslednjič še s konja prijazno se smehljaje priklinal in rekel kakor nekoč Aleksander Veliki Diogenu: »Menjal bi s teboj, ko bi bilo mogoče.«

Lovro pa ni ostavil rojstnega kraja.

Njegova velikodušnost z Gašperjem in javna pohvala stotnika pl. Kržana je prepričala rojake, da so mu delali krivico. Pomalem so se začeli obračati k njemu za delo. Lovru se je pa topilo srce, da bi objel vesoljni svet.

Oživela resnica, ki se je zanjo boril nad polovico svojega življenja, je dvigala visoko svojo blestečo krono in Lovro se je senčil pod njenim okriljem.

Dodatek.

Lani sem spoznal mojstra Maliča. Veselo je prepeval že csiveli mož v svoji delavnici. Pogledal me je in podal roko, dasi se doslej še nisva srečala v življenju; slišal sem samo nekatere odlomke iz njegovega življenja in zato želel že davno videti znamenitega moža. In res! Kakor je naša lepa domovina polna naravnih krasot in čudes, ima tudi med svojim ljudstvom dosti značajev, ki so se pilili in brusili ob britkosti življenja, da so se opilili in obrusili v pristne bisere, vredne več kot kraljeve krone.

»Vi ste pismen človek,« mi reče mojster Malič, ko mi je razložil najvažnejše dogodke svojega življenja in me pogleda bistro. »Prosim Vas, nikari ne pripovedujte mojih zgod in nezgod naši mladini. Ni vredno. Marsikdo bi me hotel celo posnemati, pa bi obstal na sredi pota, ker bi videl prepozno, kako britka je pot do resnice, ki sem jo dolgo jaz iskal zaman, zato nikari tega mladini. Šli bodo za resnico z nado, da tam najdejo med — pa jih bo čakal pelin razočaranja. Šele oni, ki si je s tem pelinom očistil in izboljšal okus, spozna in čuti sladkost resnice. Tega pa ne zmore vsakdo. Z bogom, gospod učitelj.«

Ločila sva se.

Mojster Malič bo hud, vem, ker ga nisem slušal, ali da obvelja moja in njegova, sem podal tebi, slovenska mladina, zgodbo njegovega življenja in ob koncu še njegovo pojasnilo, kako nevarna je pot za resnico. Pristavljam pa z namenom, da se te poti morda vendar ne bo kdo bal, še Maličevemu svarilu besede: Pelin razočaranja je res grenak, a tem slajša je po njem — oživela resnica.

Gospod Egon pl. Kržan se mi je pa smehljajal oni dan, ko sem ga srečal in mu povedal, kako se mi je zgodilo, ko sem obiskal mojstra Maliča doma v Orešju. Rekel mi je sedaj že major: »Ali ni res Malič vedno skromna, pa dobra duša, da malo takih.«

Vsakdo bi mu moral pritrditi.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIILNICA

00000482585

